

# ԶԱՐԿԵՐԱԿ. ԻՆՉ ԵՄ ՎԱՅՆ ՀԱԾՏՎՈՅՆԻ

# (Սկիզբ՝ ճամփորդ համարում)

Լսելով գաս Յ.Բունիաբյանի անվան  
Կենսաքիմիայի ինստիտուտի տնօրեն,  
ակադեմիկոս Ա.Գալոյանի և ստուգող  
հանձնաժողովի նախագահ, ակադե-  
միկոս Մ.Դավթյանի հաշվետվությունները,  
նախագահությունը նշեց, որ ինստի-  
տուտում կատարվում են գիտության  
զարգացման արդիական պահանջները  
բավարարող հիմնարար և կիրառական  
բնույթի հետազոտություններ։ Գիտական  
հիմնական ուղղվածությունը նյարդա-  
բիմիական հետազոտություններն են։  
2001թ. ինստիտուտի նախաձեռնությամբ  
անց է կացվել միջազգային գիտաժողով,  
որին մասնակցել են 7 տարբեր երկրների  
և Հայաստանի գիտնականներ։ Որոշակի  
առաջընթաց է նկատվում միջազգային

գիտական ծրագրերում ինստիտուտի  
մասնակցության և դրամաշնորհների  
ստացման գործում, ընդարձակվում են  
գիտական կապերը ինչպես արտերկրոն-  
ի, այնպես էլ Դայաստանի առաջատար  
գիտական կենտրոնների հետ:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահությունը որոշեց հավանություն տալ Յ.Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի ինստիտուտի 2000–2001թթ. գիտական-գիտակազմակերպական գործունեությանը ինստիտուտը համարելով Յայաստանի կենսաքիմիական հետազոտությունների զարգացման առաջատարը:

Եակագահությունը որոշեց նաև ոիմել  
ՅՅ կառավարությանը ԿԵՆՍԱՔԻՄԻԱՅԻ  
ԻՆՍԻԼՈՒՏԻՆ բազային ֆինանսավորում  
հատկացնելու առաջարկով:

Դաշվի առնելով ինստիտուտում  
պատարված հիմնարար հետազոտու-  
թյունների արդյունքները, որոնք ունեն  
կիրառական մեծ նշանակություն,  
առաջ հարուցել Դայաստանի կառա-  
կարության առջև տրամադրել ֆինան-  
սավորում Եերքոհիշյալ նյութերի  
ակադեմիկոս Ա.Գալոյանի և աշխատա-  
կիցների կողմից հայտնաբերված նոր  
կենսակատիկ միացություններ) քիմիա-  
կան սինթեզի և ֆարմակոլոգիական  
կոմիտեի անհրաժեշտ պահանջները  
փորձերի ավարտում) բավարելու  
օամար:

Լսելով և քննարկելով ԳԱՍ Պատմության ինստիտուտի 2000 – 2001թթ. գիտական, գիտակազմակերպական և ֆինանսական գործունեության մասին

հարցը (զեկուցողներ՝ ինստիտուտի  
տնօրեն, ակադեմիկոս Դ.Ավետիսյան,  
ակադեմիկոս Հ.Սիմոնյան), նախագա-  
հությունը նշեց, որ նշված ժամանա-  
կաշրջանում ինստիտուտում զգալի  
աշխատանքներ են կատարվել իայ-  
ժողովունի պատմության հիմնահարցերի  
ուսումնասիրության, գիտական երիտա-  
սարդ կադրերի պատրաստման ուղղու-  
թյամբ։ Դրվատելի է այն փաստը, որ  
վերջին երկու տարում աշխատանքի են  
ընդունվել 15 երիտասարդ մասնա-  
գետներ։ Ինստիտուտում լայն աշխա-  
տանքներ են տարվում «Դայ ժողովունի  
պատմության» քառահատորյակի ստեղծ-  
ման ուղղությամբ։ Խրախուսելի է, որ  
արդեն ստեղծվել են «Դայոց պատ-  
(Շարունակությունը 5-րդ էջում)



# ԱՌԻՑ ԵԿԱՎ ԱՊՐԻԼԸ...

Ապրիլը գարնան, շեցնելով, որ քանի ոեռ  
զարթոնքի ամիսն է. կազմակերպված ջար-  
գարնան հետ վերադարձն ու զանգվածային  
ժնունող է ապրում մեր տեղորոր չի դատա-  
լենաշխարհը, թեև ոեռ պարտվել. այն կրկնվե-  
րկչութ. բայց ոեղին ու լու է. այն գլուխ է բարձ-  
օւրմակ ծաղիկներով են բացնելու ամենուրեք.  
Երկվում պուրակներն լինի ու միջնադարյան  
ու այզիները: Բայց ապրիլ Աֆղանստանում. թե  
լը. մեզ համար այլ խոր գերժամանակակից  
հուրդ էլ ունի. Մեծ եղեռ Սիացյալ Նահանգնե-  
նի ամիսն է ու, որ հուշերում, Չեչնիայում, թե  
րով, ցավով, նաև հատու- մեր հարևան Վրաստա-  
ցումով է լցնում յուրա- նում: Այսօր 21-րդ դա-  
րսանուոր համի սիրո: բասկացում. ինչաեւ և

բանցյուր հայր սիրտը: Բասկզբու. Ինչպես և  
Ապրիլ 1915... Թվում 20-րդ դարի սկզբում.  
Եթե արդեն ամեն ինչ նորից պատերազմ ու  
ասված է, ամեն ինչ աղետ, նորից զառյ ու  
ապացուցված: Սակայն Վրանաքաքներ, նո-  
կորցրած ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ոից որբություն ու քաղ-  
կարութն ու միլիոնավոր Եթե ուշքի զալու  
ԱՆՄԵԴ ԶՈՅԵՐԻ ցավը մի մարդկությունը. Եթե են  
կողմից և մյուս կողմից դատապարտվելու և  
դահիճների անպատճե- արմատախիլ արվելու  
լիությունն ու մեր հա- չարիքն ու բռնությունը:  
րեան երկրի ժխտողա- Մենք այս մասին չենք  
կան կտի կեցվածքը մեզ մոռանում. քանզի կա-  
ստիպում ենորից ու նո- մեզ համար ապրիլի 24.  
ոից վերընթերցել մեր քանզի այն զալիս է  
պատմության այդ մույլ ամեն տարի ու մեզ  
էքը ու հերթական ան- իիշեցնում չարիքի կեն-  
գամ դիմել համաշխար- սունակության մասին:  
հասին եսմասուսմո իհ- Գալում ա ծունասե

ՀԱՐԱՎԱՅՆԻ ՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆ... ՀԱԿԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ  
ԱՌԵԲԵՋՈՒՄՈՒՄ ՈՒՄ Ե ՎԻՃԱՎԵԼՈՒ  
ԼՈՒՅԵԼՈՒ ԱՅՍ ՀԱՐԱՎԱՅՆԻ

Աղքատանում ներքաղաքական կյանքը հավանաբար կլիներ ճիշտ այնպիսին. ինչպես կենտրոնական Ասիայի հանրապետություններում, եթե չիներ Ղարաբաղի հայության ազգային-ազատագրական շարժումը: ԽՄԴՄ գոյության տարիներին հենց Ղարաբայան խնդիրը ծնեց Աղքատանի ընդդիմությանը. ընդորում. Ղարաբաղյան խնդրի լթնոքաղաքական բնույթը ադրբեջանական ընդդիմությանը հաղորդեց բացառապես ազգայնական գունավորում. որը գործնականում դրսելու կեց Ղարաբաղի հայության և ընդհանրապես հայ ժողովողի նկատմամբ բացահայտու մոլիատելությամբ: Յասկանալի է, որ նաև դնուին առաջ գտնվում է մի

պրեգիդենտության շրջանում  
իրեն «ղեմոկրատ» հորջորջող  
Աբովլիքազ Ելքիբեյը այդպես էլ  
չկատարեց իր խոստումը  
Աղրբեջանում հաստատելու  
Եվրոպական տիպի ռեժիմ,  
անգամ թուրքականին չմոտե-  
ցավ։ Աղրբեջանում համընդ-  
հանուր քառու էր։ Պրոբլեմներ  
առաջացան սննդի մատակա-  
րարման բնագավառում։ Գյու-  
ղական վայրերում հշենում էր  
անարխիան, զինված ջոկատ-  
ները, որոնք իրենց տարբեր  
կուսակցությունների զինված  
խմբեր էին կոչում, ահաբե-  
կում, թալանում էին ազգա-  
բնակչությանը, և փաստորեն  
վերածվել էին քրեական բան-  
դաների։ Խայտառակ ելք ունե-  
ցավ նաև Աբովլիքազ Ելքիբեյի  
փորձը Ղարաբաղյան խնդիրը  
լուծել ուղղմական ճանապար-  
հում։

Մի խոսքով, աղրթեցանական «դեմոկրատները», որոնք իրենց ինտելեկտուալ զինանցում հայերի նկատմամբ մոլեգին ատելությունից և թուրքերի նկատմամբ անսամբան սիրուց զատ ուրիշ ոչինչ չունեին, իրենց երկիրը հասրին ռազմա-քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական լիակատար կործանման:

...Եվ ահա մի քանի տարի  
անց այդ նույն դերակատար-  
ները (Ելշիբեյը Վաղուց չկա), որ  
ոչ վաղ անցյալում Ադրբեյջանը  
հասցել էին կործանման, նո-

րից. ինչպես 1992-ին, նրանք գործող իշխանությունը (այս անգամ ալիևյան) մեղադրում էն Պարաբառյան հարցը լուծելու անկարողության (այսինքն Երևանին Պարաբառը վերադարձնել Ադրբեյջանին, այնտեղից վոնոել բոլոր հայերին). մարդու իրավունքների խախտման և ազգային շահերին դավաճանության մեջ: Եվ նորից, ինչպես 1992-ին, ոչ մի խոսք Ադրբեյջանում ապրող ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների, Պարաբառյան հակամարտության լուծման քիչ թե շատ փոխազիջումային տարբերակների. Եւ չենք խոսում արդեն, որ ընդունիմությունը չունի հանրապետության սոցիալ-տնտեսական զարգացման որևէ ծրագիր: Դրա փոխարեն, ամեն ինչում մոլեգին ազգայնամոլություն, մարտնչող հայատյացություն, կույր պանթուրքիզմ:

Առև շահագրգուված չեն ոչ Արևմուտքը, ոչ Թուրքիան, ոչ Ռուսաստանը: Սակայն այդպիսի եզրակացություններ անելու համար շտապել պետք է: Չպետք է մառանալ, որ Ադրբեյջանում լիովին բացակայում է իշխանության հաջորդականությունը, և դեմոկրատիայի իսպառ բացակայությունը հարյուրապատիկ բարձրացնում է անձի կարևորությունը իշխանության և նրա գործելակերպի հարցում: Եվ եթե նկատի առնենք, որ հայտյացության ախտով այսօր վարակված է ադրբեյջանական բնակչության ճնշող մեծամասնությունը, չխոսելով արդեն ընդունիմադիր կուսակցությունների առաջնորդների մասին, ապա պատերազմական գործողությունների վերսկսման սպառնալիք, երբ իշխանության դեկին հայտնվի կարճամիտ մի վայ-հայրե-

Դիմա պատկերացնեաք. Աասեր, դառնում է շատ առար-  
որ այս ուժերը Վահօ ռեանց կայական:

կվերցնեն և երկրորդ անգամ  
կգրավեն իշխանությունը։ Ի՞նչ  
է տեղի ունենալու դարա-  
բառյան հարցի կարգավորման  
հետ։ Շատերը (այդ թվում նաև  
իայ հասարակայնության մի-  
ջավայրում) հակված են  
մտածելու, որ ով էլ որ Աղրբե-  
ջանում գա իշխանության  
գլուխ, տարածաշրջանում  
իրադրության անկայունու-  
թյուն չի լինի. քանի որ դրա-  
նությունն այնպիսին է, որ  
իանրապետության բոլոր ընդ-  
դիմադիր քաղաքական ուժերը  
ազատ դեմոկրատական ընտ-  
րությունների պահանջ ունեն։  
Եվ սա այն պատճառով, որ  
անգուսացանկություն ունեն  
գրավել իշխանությունը։ Այդ  
պատճառով է նաև, որ ընդոհ-  
մությանը, բացի պարլամեն-  
(Շարունակությունը 7-րդ էջում)



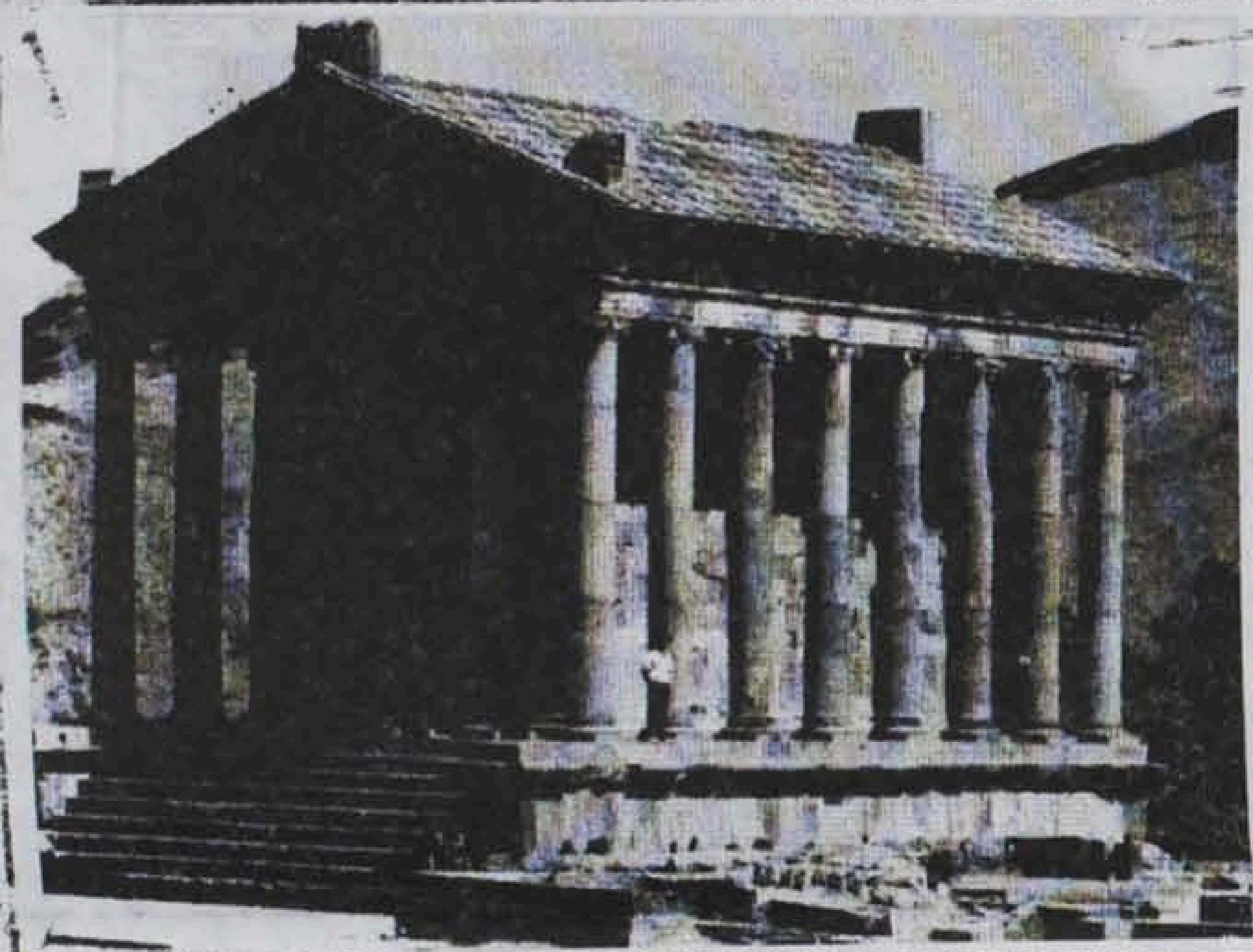
Ինչպես հաղորդել ենք նախորդ համարում, «Գիտություն» հրատարակչությունը լույս է  
ընթացել ակադեմիկոս Վարագոս Դարությունյանի «Արվեստակից ժամանակակիցներ»  
ժողովածուն, որից մի հատված հրատարակում ենք ստորև։ Այն նվիրված է տաղանդավոր  
ճարտարապետ-գիտնական Ալեքսանդր Սահինյանին։

# ՄԱՍՈՂՄԱՆԿԻ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻ

## ՍԵՎԻՆՅԱՆ

Ալեքսանդր Սահինյանի  
մահվամբ խորհրդակայ ճար-  
տարապետների ընտանիքը  
կորցրեց իր նվիրյալ գործիչնե-  
րից մեկին. որն իր զիտական  
վաստակով. մարդկային  
բարձր արժանիքներով. մեղ-  
մանուշ բնավորությամբ ար-  
ժանացել էր համընդհանուր  
սիրո ու հարգանքի. Ալեք-  
սանդր Արամի Սահինյանը  
ծնվել է 1910թ. Ստեփանավա-  
նի շրջանի Վարդաբլուր գյու-  
ղում: Թիֆլիսի 76-րդ հայկա-  
կան միջնակարգ դպրոցու  
ավարտելուց հետո նա 1926 –  
1930թթ., որպես ուսուցիչ.  
աշխատում է Ալավերդու շրջա-  
նի ճոճկան գյուղում: 1930թ.  
կոմերիտմիության Ալավերդու  
շրջկոմի գործուղմամբ Ա. Սա-  
հինյանն ընդունվում է Երևանի  
նորաբաց շինարարական  
(հետագայում պոլիտեխնիկա-  
կան) ինստիտուտի ճարտա-  
րապետության բաժինը:  
1937թ., ինստիտուտն ավար-  
տելուց հետո. Ա. Սահինյանը  
աշխատանք է անցնում «Դայ-  
պետնախագիծ» ինստիտու-  
տում և զբաղվում շենքերի  
նախագծումներով:

Դայրենական մեծ պատերազմի սկզբին Ա. Սահինյանը գորակոչվում է Խորհրդային բանակ: 1942 – 1943թթ. որպես 61-րդ հրաձգային ռիվիզիայի հատուկ ուսումնական գումարտակի շտաբի պետ. Մանակցում է հայրենիքի պաշտպանության ծանր մարտերին. Վիրավորվում է և գորացրման ենթարկվում:



# h πυξσπυγλφρζην

Ուրախությամբ արձանագոենք, որ Հայաստանի գրողների միության «մարտընչող» անգործության ժամանակները դարձան տիսուր հիշատակ և այսօր միության նոր դեկավարությունը ամեն ինչ անում է Վերականգնելու ՀԳՄ երբեմնի համարումն ու վարկո:

ԵՎ ահա Հայաստանի գրողների միության նոր նախաձեռնությունը. պլենումը քննարկում է հայոց լեզվի դրվագքը հանրակրթական դպրոցում հարցը, որը, ինչպես որ սպասվում էր, դարձավ լուրջ խոսակցություն ընդհանուրապես մայրենի լեզվի վիճակի, նրան սպառնացող վտանգ-ների, հայոց լեզվի պահպանական իսլուսիոնի շրջան:

Ինչպես իր բացման խոսքում նշեց Գրողների միության վարչության նախագահ Լևոն Անանյանը, հենց այդ մտահոգությամբ է հրավիրված միության հերթական պլենումը, որին մասնակցում էին նաև Գիտությունների ազգային ակադեմիայի լեզվի ինստիտուտի, լեզվի տեսչության, հանրապետության բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների լեզվաբաններ, գրականագետներ, Ազգային ժողովի պատգամավորներ, մտավորականներ, ուսանողներ: Նախագահող, ԳԱԱ գրականության ինստիտուտի

ցումներից հետո (ակադեմիկոս Սերգեյ Աբրահամյան, Դավիթ Գյուլզադյան լեզվի տեսչություն, Նատալյա Աբրահամյան սլավոնական համալսարան և Ռոմա Դալլարյան), ծավալվեց Մտքերի մտահոգ ու սրտացավ փոխանակություն:

Ինչպես նշեց ակադեմիկոս  
Սերգեյ Աբրահամյանը, այսօր  
ստեղծվել է այնպիսի վիճակ,  
որ «պահպանենք մայրենի  
լեզուն» կարգախոսը պետք է  
այլ բովանդակություն ստանա  
«Պաշտպանենք ինցունուկները»:

ԵՎ, ԻՍԿԱՅԵՍ, ՄԱՅՐԵՆԻ  
ԼԵԳՈՒԾ ԻԻՐԱՎԻ ՎՄԱՆԴՎԱԾ Է.  
ԳԼՈԲԱԼՎԱԳՄԱՆ ԱՄԵՆԱԿՈՒ  
ԽՈՐՉՎԱԿԸ անդառնալի ավե-  
րածություններ է գործում մեր  
մշակույթի, կենցաղի բույր  
ոլորտներում: Նախկին ԽՍՀՄ-  
ում ամենաընթերցող ազգը  
այսօր դարձել է չկարողացող,  
գեղարվեստական գրականու-  
թյան տպագրությունը գնալով  
նվազում է ու նվազում, մար-  
դիկ ի վիճակի չեն գիոք գնել,  
մատադ սերունդը հաճախ

ծանոթ չե անգամ մեր դասականներին, ել չենք խոսում արդի գրականության մասին, ռադիոյով, հեռուստատեսությամբ մարդիկ իազվադեպ են իայերեն լսում, անգլամիրեկերենը կամաց-կամաց ամենուր դուրս է մղում մեր մայրենին:

Ճայ դպրոցը, որ կոչված է  
Լինելու մայրենիի ուսուցման,  
պահպանման հիմնական ու

Մանակ ըսդուարված կյամքի  
Վերջը:

[View Details](#) | [Edit](#) | [Delete](#)

ծարի ճարտարապետությունը» մենագրությունը (Երևան 1955թ.), «Ակնարկ հայ ճարտարապետության պատմության» (1964թ.) ժավալուն աշխատության համապատասխան զլուխները, էջմիածն, Սայր տաճարի, Երերույք բազիլիկի, Զովունու եկեղեցու և Վաղքոհիստոնեական շոջանի հայկական պաշտամութային այլ հուշարձանների հետազոտությունները շարունակած հնագիտական պեղումների ժամանակակից ստացված կարևոր հայտնագործությունների նյութերով:

ղա հանդիսացավ Ա. Սահին-  
յանի գիտական սխրանքը.  
որով նա իր անունը առհավետ  
կապեց Եշանավոր Կոթողի  
հետ։ Այդ աշխատանքի հա-  
մար նա արժանացավ Դայա-  
տանի Դանրասակետության պե-  
տական մրցանակի դափնե-  
կոի բարձր պատվին (1975թ.).  
Ա. Սահինյանը հետևողա-  
բար է բնակչության մեջ

կանորեն ու նվիրումով ժառա-  
յում էր նաև հուշարձանների  
պահպանության և Վերա-  
կանգնման կարևոր գործին.  
Տարիներ շարունակ, որպես  
հուշարձանների պահպանու-  
թյան ու Վերականգնման վար-  
չության գիտամեթոդական  
խորհրդի և էջմիածնի Սայր  
աթոռի ճարտարապետաշի-  
նարարական հանձնաժողովի  
անդամ. նա մասնակցել է  
բազմաթիվ հուշարձանների  
Վերականգնման նախագծերի  
քննարկմանը: Ա. Սահինյանը  
ցերմեռանդորեն օգնել է նաև  
պատմական հուշարձանների  
պահպանման հայկական ըն-  
կերպության աշխատանքներին.  
Որի հանրապետական խոր-  
իքրդի և նախագահության  
անդամ է եղել ընկերության  
հիմնադրման օրվանից: Նշելի  
է նաև նրա մանկավարժական  
գործունեությունը Երևանի  
գեղարվեստաթատերական  
հնատիտուտում: Վերջին տա-  
րիներին, որպես պետական  
քննական հանձնաժողովի  
անդամ, նա մասնակցում է Վե-  
րականգնման մասնագիտաց-

Խորամուխ լինելով Դայստանի անտիկ ճարտարապետությանը. նա մասնակցել է Գառնիի ամրոցի ճարտարապետության հետազոտությանը. Վերջինիս նվիրելով բազմաթիվ հողվածներ և մի մենագորություն. որն, ավաղ. նրան վիճակված չէր իրատարակված տեսնել: Գառնու ամրոցի ուսումնասիրությունը պսակվեց իր իսկ նախագծով և գիտական դեկավորությամբ իրականացված հեթանոսական տաճարի ամբողջական վերականգնմամբ, որին նա զանազան նվիրեց իր կյանքի շուրջ 10 տարիներ: Արդարեւ.

# ՄԱՅՐԻՒԹԻՒՆ

ճանաչելու, ռուսական դպրոց  
ներ բացելու, ուսուցման լե-  
զուն ընտրելը միմիայն ծնող  
ների հրավունքը համարելո-  
պահանջով։ Օրինագիծ  
առայժմ կասեցված է, սակայ-  
ուն մի երաշխիք չկա, որ Ազ-  
գային ժողովի մեր «հայրե-  
նասեր» պատգամավորները  
չհասկանալով, մի օր հավա-  
նություն տան այդ օրինա-  
գիծին։

Յարցը այստեղ ամենին  
էլ ռուսերենին չի վերաբերում  
Մեր հյուսիսային մեծ հա-  
ռեանի, մեր ռազմական և քա-

ղաքական դաշնակցի լեզուն  
հսկապես, պետք է իմանալ  
Ռուսերենը այն լեզուն է, որ  
հարյուրամյակներ մեր ժո-  
ղովրդի համար ծառայել է  
պատուհան համաշխարհայիշ-  
մշակույթին, գրականությանը  
գիտությանը հաղորդակից  
լինելու համար։ Չարօք այն է,  
որ չարչոկելով և շահարկելով  
Ռուսերենը իմանալու անհրա-  
ժեշտությունը (մի բան, որի  
դեմ դժվար է և պետք չի առար-  
կել), սույն պարոնները քողար-  
կում էն են իտիշ ինչու ու

կուս աս րրեց հիմնական  
նպատակը: Փոփոխություն  
մտցնելով օրենքի մեջ, բույ-  
լատրելի դարձնելով ուսու-  
ցումը այլ լեզվով (այսօր՝ ի-  
դեմս ռուսերենի), նրանք վաղ  
հնարավորություն կստանան  
թույլատրելի դարձնել այլ  
օտար լեզուներ անգլերեն,  
ֆրանսերեն, գերմաներեն և  
այլն: Մանավանդ նրանք հա-  
մոզված են, որ եթե ժամանա-  
կակից էնարքեալ ենակա-

Վորություն ստանա այդ լեզու-  
ների մեջ, արդեն ընտրելու է  
ոչ թե ռուսերենը, այլ անգլե-  
րենը. Ֆրանսերենը կամ մեկ  
այլ լեզու: Որովհետև Հայաս-  
տանում ստեղծված սոցիալ-  
քաղաքական, բարոյա-հոգե-  
բանական անմիջիթար վիճա-  
կը, որ մարդկանց հարկադ-  
րում է փախչել, հեռանալ հայ-  
րենիքից, հուշում է և ստիպում  
մարդկանց, որ իրենց երեխա-  
ներին օտար լեզվով ուսուցում  
տան: Եվ, անշուշտ, նախընտ-  
րելին և ծեռնտուն կդառնա ոչ  
թե ռուսերենը, այլ անգլերենը,  
ֆրանսերենը:

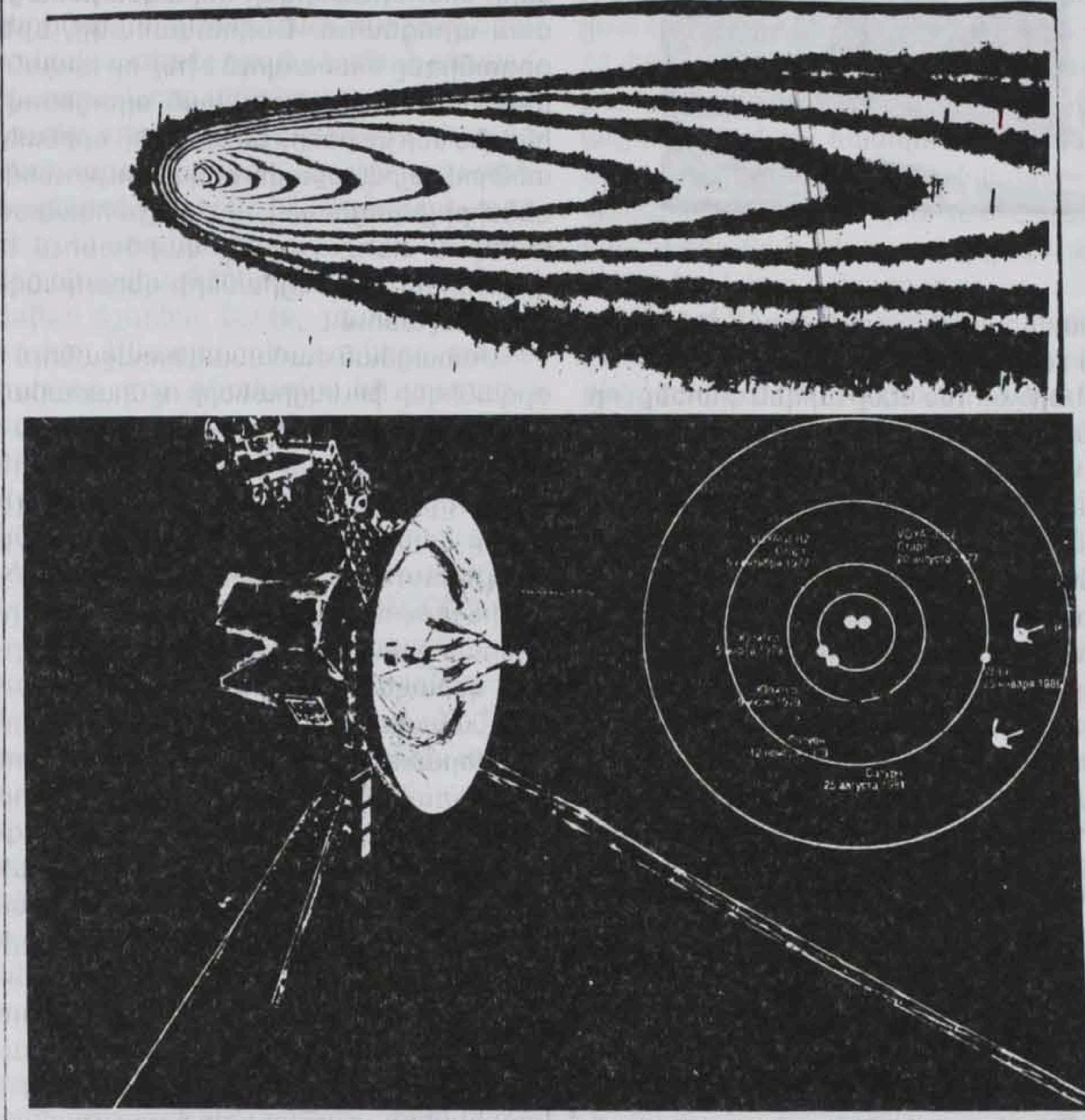
Պլենումի մասնակիցների անհանգստությունը, մտահոգությունը և տագնապը իայոց լեզվին սպառնացող իրական վտանգների առթիվ, արտահայտվեց Յայաստանի գողոների միության միաձայն ընդունված հայտարարության մեջ։ Այն յուրովի նաև ահազանգ էր հղված պետական, հշխանական մարմիններին, Ազգային ժողովի պատգամակորներին, իրավասու կազմակերպություններին, հասարակայնության լայն շրջանակներին։

Յայոց լեզուն այսօր  
սպառնացող լուրջ վտանգ-  
ներից պաշտպանելու կարիք  
ունի: Եվ սա պետք է դառնա  
պետական, հՀՀանության,  
գիտական, հասարակական և  
համաժողովրդական կարևո-  
րագույն խնդիր: Յապաղելը  
անթույլատրելի է:

ԱՆՇԱՎԱՆԱԿԱՐՆ Է... ՄԻԹԵ՞...  
ԿՅԱՖԻ ՍԱՐՄԱԳԾԻՑ ԱՅՆ ԿՈՂՄ  
ԷՄԱՌԻՒԼ ՍՎԵԴԵՈՐԳԻ «ԱՐԺԻՔԻՄՅԱ» ՀՅՈՒՐԵՐԸ»

Եմանուիլ Սվեդենբորգը 60 տարեկան էր, երբ նրա հետ սկսեցին տարօրինակ երևույթներ կատարվել. նա լսում էր անդրշիրիմից եկող ծայներ ու տեսնում վաղուց մեռած ընկերների ու բարեկամների: Նա հազիվ էր հասցնում գոի առնել իր տպավորությունները. ընդ որում դրանք միշտ գրում էր լատիներեն և իրատարակում: Ծառ աշխատություններ լույս տեսան

Առաջին անգամ՝ 1745 թվականից Ծովունք



իեղինակի մահից հետո՝ Որոշ ծեռագործ  
մինչև հիմա պահպում են Ստոկհոլմի  
օհուութունների անտեմիան:

...Նա ծնվել է 1688 թվականի հունվարին. Ստոկհոլմում. թագավորական գվարդիայի զնոհի քահանայի ընտանիքում: Ընտանիքը պատկանում էր շվեդական ցածր աստիճանի ազնվական խավին և կրում էր Սվեդորգ ազգանունը: Եմանուիլը Սվեդենբորգ ռարձավ թագուհի Էլեոնորա Ուլրիկայի շնորհիվ: Նա բարձրացվեց թագավորական բարձրագույն ազնվականության մակարդակին այն ծառայությունների համար, որ նա մատուցեց Կարլ 12-ին: 1718 թվականի Ֆրիդրիխսհելլի պաշարման ընթացքում կիրառվեց Եմանուիլի գյուտը Մեխանիկական մի սարք. որի շնորհիվ շվեդական գինվորները թնդանոթները հասցնում էին պաշարված ամրոցի պատերին: Իր համար ջանքերի շնորհիվ էլ Սվեդորգը վերանայվելու Անդեմոնով առարկանում ու

կասկեց Սվեդենբորգը, ազդահարությունը, որ  
այսուհետև նա պատկանում է ազնվա-  
կանության բարձրագույն շրջանակին:

Այդ ընթացքում, 28 տարեկանում,  
ենանուիլը համալսարանական կրթություն  
ստացավ Շվեդիայում և դասընթացներ  
անցավ Անգլիայի, Ֆրանսիայի, Ֆրան-  
սիայի, Գերմանիայի համալսարաններում:  
Ստոկհոլմում լույս ընծայեց ֆիզիկայի և  
մաթեմատիկայի բնագավառին նվիրված  
առաջին գիտական աշխատությունները:  
Դրանք գրավեցին ոչ միայն գիտնական-

Եթի, այլև քազակորի ուշադրությունը:  
Սվետենբորգը նշանակվում է Թազավո-  
րական լեռնային կոլեգիայի նախագահը:  
Լեռնային գործի. միներալոգիայի  
(հանքաբանության), ֆիզիկայի, քիմիայի  
նկատմամբ լուրջ հրապուրանքը նրան

գիտնականը առանձնահատուկ ուշադրություն էր դարձնում Երևանի գաղտնիք-Երին (Խորիրդավոր): 1734 թվականին Սամսու-Պետրոբուրգի գիտնականները Սվենհենբորգին հղեցին Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի քղթակից անդամի դիպլոմը: Մոտավորապես այդ թվականներին իրապուրվելով իր համար գիտության մի նոր ճյուղով անառոմիայով, Սվենհենբորգը հանդես եկավ գիտական մանուկում այս ժամանակական համար սեն-

Սահութես այդ սասասակվա համար, սա-  
սացիոն մի վարկածով մարդու գիտակ-  
ցությունն ու հոգին ուղղակիորեն կապված  
էն զլիսուղեղի կեղևի կառուցվածքի հետ:  
1745 թվականին նա իրատարակեց

պատճառով եր ամուրի: Աստուկիոլմի Խորնսգատակ փողոցի 43 համարի տակ ոմի մեծ առանձնատուն ուներ, որի կահավորանքը վկայում էր տանտիրութիստ ու անպաճույն ճաշակը: Սնվում էր չափակոր: Տնական կերակուր ներից նախընթրում էր կաթով եփած շիլաները:

Եաւ եր խմում կաթով և  
շաքարով սուրճ, որն ինքն եր  
եփում օջախի վրա: Սակայն  
հասարակության մեջ, բարե-  
կամների մոտ ճաշելի  
ուտում եր այն ամենը, ին-  
մատուցում էին, չե-  
իրաժարվում նաև մի զավա-  
լավ գինուց: Սվեդենբորգ:

իր տան կողքին փայտե մի փոքր տաղավար էր կառուցել. որտեղ և ընդունում էր իր հյուրերին: Այստեղ էր նաև նրա գրադարանը Տանը. իր աշխատաենյակում նա երկո գիրք էր պահում Աստվածաշնչը և սե լիական ստեղծագործությունների (աշխա տությունների) ցանկը: Այդ ցանկից օգտվու էր սեփական նոր գործերում բազմաթիւ նշումներ անելով: Նրա աշխատանքները ամենից շատ կարդացվողներն էին. «Երկ նային առեղջվածներ», որտեղ նա բա ցատրում էր Աստվածաշնչի բնագրից իր թարգմանած առաջին 90 գլուխները «Երկնքի և դժոխքի մասին», «Ապոկա լիպսիսում հիշատակված ճերմակ նժույգի մասին»...: Ծառերով շրջապատված տաղա վարում. ըստ լուրերի. հայտնվում էի Սվենդենբորգի «անդոշիրիմյան» հյուրերը անկաշկանդ գրուցի...

Հարևանները նրան համարում էին մըհս խելառ, բայց նորմալ մարդ:

Դակառակորդները գիտնական  
տեսիլքները բացատրում էին հոգեկա-  
խաթարումներով. պարզ ասած Խելա-  
գարությամբ: Կրոնի պատմության մա-  
նագետները Սվենենբորգի «անդրաշխա-  
կը» համարում էին իր իսկ կոռոդինատներ

համակարգում որոշակի տեղավորված «Նա իր քննախույզ մտքով ցանկանում է իմանալ բնության անշոշափելի գաղտնիքները. բացահայտել նրա ներաշխարհը. Տիեզերքը նրա համար բարձրագույն մաստության խորհուանիշների հուշամատյան էր», – գրում է անցյալ դարի ամսագրերից մեկը:

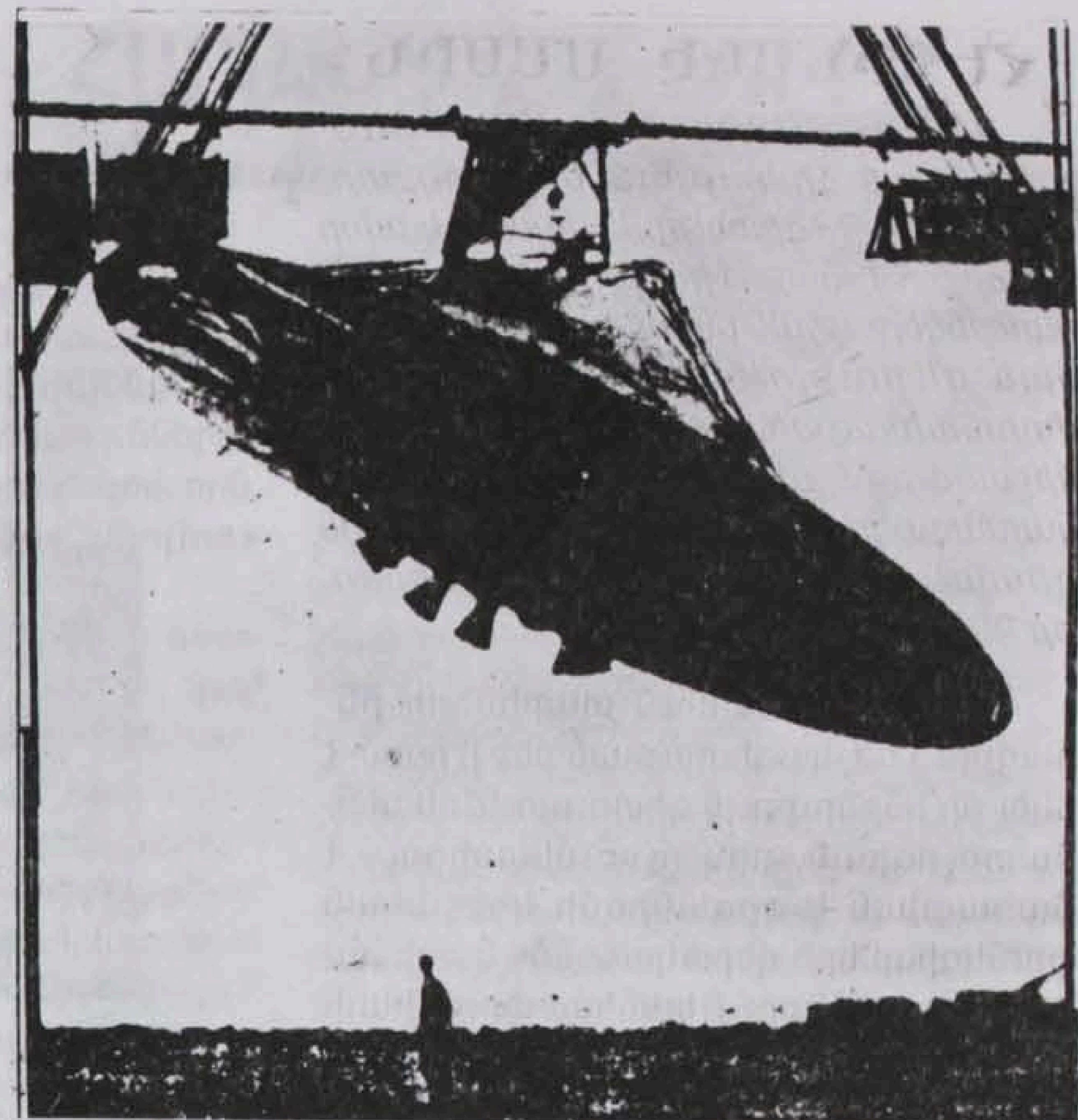
...Մի անգամ, 1771 թվականի վերջին  
Սկեղենքորդը իր մտերիմ բարեկամիկ  
ասաց, որ պատրաստվում է հավիտյան  
քողնել այս աշխարհը և պետք է հասցնի լույս  
ընծայել իր հերթական աշխատությունը։ Այս  
մտքերով էլ նա մեկնում է Լոնդոն, որտեղ  
տպագրվում էին նրա համարյա բոլոր  
աշխատությունները։ 1775 թվականին  
ապրիլին նա հանկարծ կորցնում է խոսելու  
կարողությունը. որոշ ժամանակ գտնվում  
լեթարգիական վիճակում, իսկ ուշքի գալուց  
հետո ձեռքը դնում է սրտին և իր (խոս  
տուպանահայր) բարեկամ քահանա Ֆեռն

Եմ զուտ ճշմարտություն  
t. և դուք իետագայում  
օրեցօր ավելի ու ավելի  
կիամոզվեք դրանում...»

Ավեղենբորգի մահից  
հետո Ստոկհոլմի նրա  
կալվածքը վաճառվեց և  
տեղում եկամտաբեր  
տուն կառուցվեց։ Բայց  
ինչ-որ իրաշքով փրկվեց  
տաղավարը. որտեղ  
գիտնականը ընդունում  
է իր «անդրշիրիմյան

Այդ տաղավարի մուտ  
հաճախակի զբունում է. Ենթադրությունը մաս-  
կակից հետնորդները  
այսպես կոչված Shiro  
Նոր Տաճարի Սկիրյալ  
ները:

ԵԼԵՆԱ ԻՎԱՆՈՎԱ  
Ռուսերենից թարգ-  
մանեց և պատրաս-  
տեց Զ.ՉԱՏԻՆՅԱՆԸ



# ԱՍՏԻԿԱՄՆԵՐ

## ՀԵՏԱՊՆԱՈՒՄ

### ԵՎ ՉԹՕ-Ն

Դեսիել Թոմասի գեկույցի համաձայն, նրա երկու ենթակաները շթօն են տեսել: ԱՄ-ի ոստիկանական դեպարտամենտի սերժանտ Թոմի Ռոջերսը և նրա զուգընկերը 1999 թվականի հոկտեմբերի 13-ին, չորեքշաբթի օրը տեսան սկավառակած մի ապարատ, որը կախված էր իրենցից ընդամենը 15 մետր բարձրության վրա մերձքաղաքային խճուղու հարևանությամբ: Ապարատի ներքի մասից կոնածն լույսի պայծառ մի շերտ էր ժայթքում: Ինչպես ոստիկաններն են պատմում, կոնածն լույսն ընկնում էր ճանապարհի վրա և թվում է շիկացած ասֆալտի ծածկույթը երկնագույն կայծերի ձևով դանդա-

դորեն վեր է բարձրանում։ Ականա-  
տեսները պարեկային մեքենայով  
ուղղվեցին դեպի օբյեկտը։ Բայց եռք  
նրանց միջև տարածությունը փոք-  
րացավ, լույսի ճառագայթը մարեց և  
շթու-ն թռավ հարյուր մետր այն կողմ։  
Կարգուկանոնի պահպաները  
մեծացրին արագությունը ապարատին  
հասնելու հաստատ ցանկությամբ։ Այս  
անգամ արդեն ապարատի անձնա-  
կազմը հավանաբար հասկացավ, որ  
նրան հանգիստ չեն թողնելու, բարձ-  
րացավ երկինք և արագությամբ

Ոստիկանական գեկույցի հավաստիությունը կասկած չի հարուցում: Տեղաբնակների հայտարարության համաձայն, նրանք այդ օրերին նույնանման օբյեկտ են տեսել ոչ մեկ անգամ, ընդ որում առաջինը հայտնվել է ուշաւ երեսում ուժում:



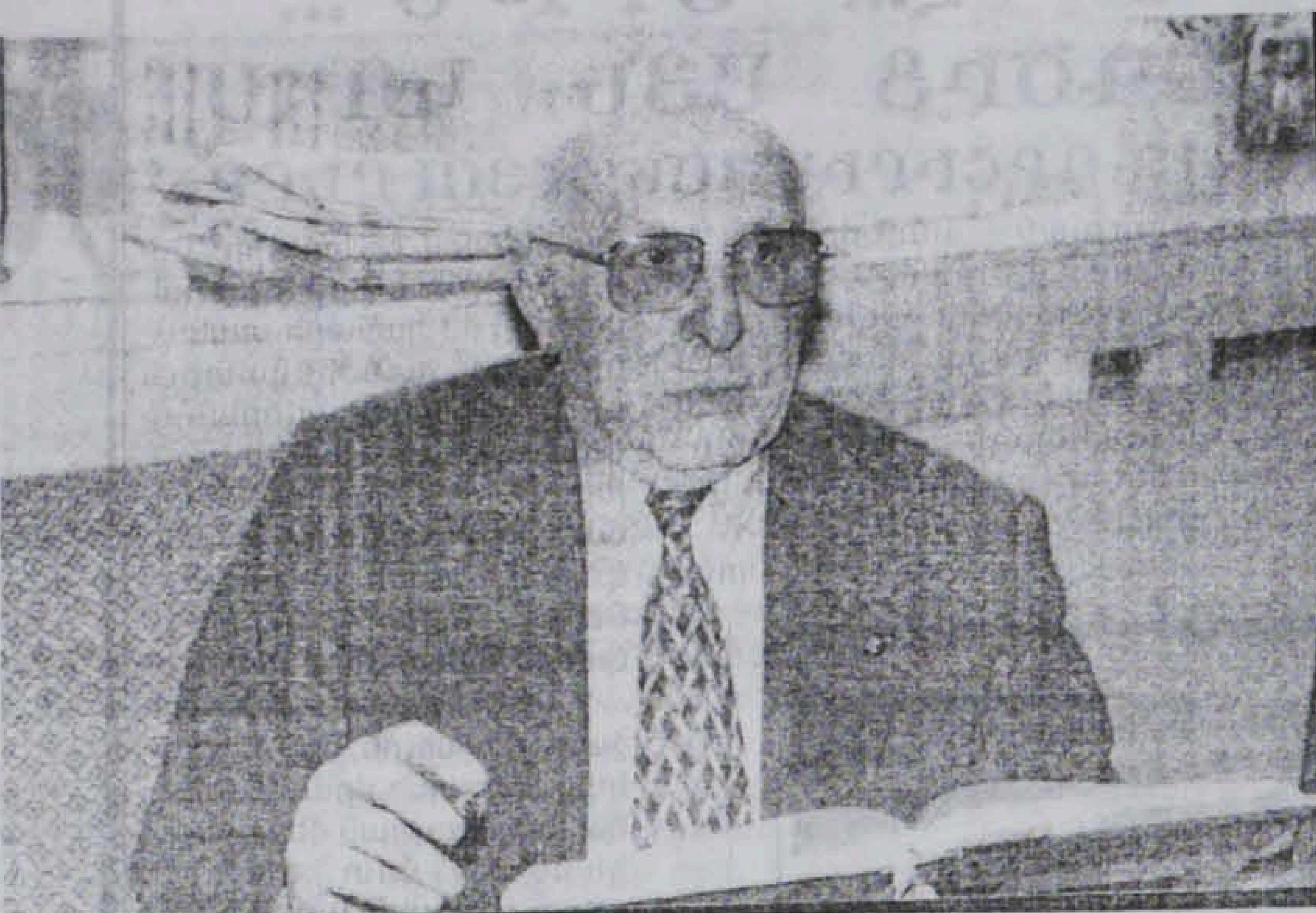
# ՀԵՂԻՆԱԿԻ ՄԱՍԻՆ

ՍԱՐԱԿ ՀԱՅՐԻԿԻ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ  
բժշկական գիտությունների դոկտոր,  
պրոֆեսոր, 77 գիտության վաստակավոր  
գործիչ, 77 պաթոֆիզիոլոգների գիտա-  
կան ընկերության նախագահ, 77 բժշկա-  
կան գիտությունների ակադեմիայի  
փոխնախագահ, պաթոֆիզիոլոգների  
միջազգային գիտական ասոցիացիայի  
նախագահության անդամ, միջազգային  
գիտական մեղալների դափնեկիր,  
ԵՊՀ 7-ի պրոֆեսոր:

Վերջին քառասուն տարիների ընթացքում բժշկագիտության մեջ ի հայտ է եկել մի ինքնուրույն գիտություն ռեանիմատոլոգիան, որն ուսումնասիրում է մահացման և օրգանիզմի կենսական ֆունկցիաների վերականգնման օրինաչափությունները։ Ռեանիմատոլոգիայի հայրենիքը հանդիսանում է Շահնկին Խորիրդային Միությունը։ Այդ կապակցությամբ ԱՄՆ-ի Վիրաբուժության և ռեանիմատոլոգիայի առաջատար գիտնականներից Կլոդ Բեկը գրել է. «Դայտնի փաստ է, որ Սովետական Միությունը վերակենդանացման իիմնահարցը բարձրացրել է իամընդհանուր ճանաչողության»։

Առաջանալով մի շարք գիտություն-  
ների միացումից, ռեանիմատոլոգիան  
միաժամանակ մտնում է մի այնպիսի  
բնագավառ, որը ավանդաբար վերաբեր-  
վում է ավելի շատ փիլիսոփայությանը,  
քան կենսաբանությանը։ Եվ իրոք,  
փիլիսոփայությունը կյանքի և մահվան  
օրինաչափությունները համարել է  
փիլիսոփայական կարևորագույն  
հիմնահարցերից մեկը։

Քանի որ մահը ժամանակի ընթացքում զարգացող պրոցես է, ապա նրա դեմ պայքարի հիմնական ճանապարհը ժամանակին միջամտելն է, այն ընդհատելը և մարդում կյանքի կոչելը։ Մասին որպես կյանքի և վարությունում



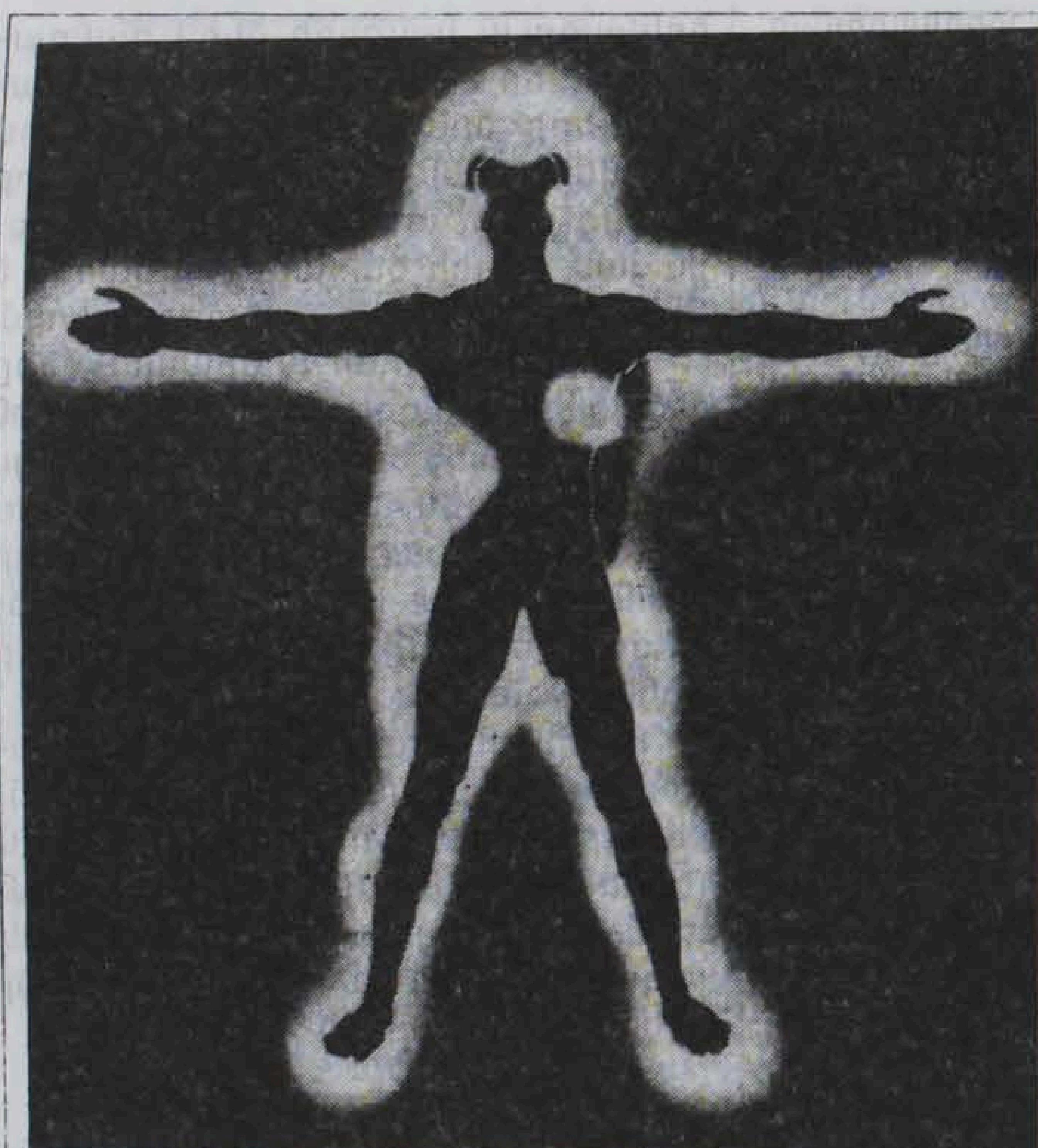
հաջողությունները չի կարելի համարել  
մարդու անմահության օգտին խոսող  
փաստեր, մարդու որպես անհատակա-  
նություն: Նրա կարևորագույն խնդիրն է  
պայքարել չիմնավորված, անսպասելի  
մահվան դեմ, երբ այն հետադարձ  
վիճակում է, և որի ժամանակ հնարավոր  
է օրգանիզմի ֆունկցիաների կայուն և  
լիարժեք վերականգնումը: Եվ ներկա-  
յումս մենք ունենք հուսալի հիմքեր, որ  
մահվան նկատմամբ կարևոր կենսական  
օրգանների ֆունկցիաների անվերադր  
փոփոխությունները դեռևս բացակայում  
են և կհաղթահարվեն:

հաստատված հասկացության կլինիկա-  
կան մահվան մասին:

Սերկայումս մենք արդեն գիտենք, որ  
Կլինիկական մահը միջանկյալ վիճակ է,  
որի միջոցով ավարտվում է կյանքը և  
առաջանում է մահ: Դետադարձ մահը ոչ  
կյանք է, ոչ էլ մահ: Նրանից հետո առա-  
ջանում է անվերադարձ բիոլոգիական-  
կենսաբանական մահը: Կլինիկական  
մահվան ուսումնասիրությունը ցույց է  
տալիս, որ հատկապես այդ վիճակի  
միջոցով են հրագործվում կյանքի և  
մահվան միջև հիմնական հակասու-  
թյունները: Կլինիկական մահվան տակ

ՄԱԿԱԼԻ ԵՎ ԱՆՄԱԿՈՒԹՅԱՆ  
ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԱՐԱԾ  
ՏԵՍԱԿԵՏՔԻ ՇՈՒՐՈՒՅՆ

## Առաջնահամար Առաջնության Առաջնության Առաջնության



սափելի է, բայց ժամանակի առումով այն  
հետադարձ պրոցես է: Գործնականում  
ռեանիմացիան տվել է մարդկանց հաջող  
վերակենդանացման բազմաթիվ օրի-  
նակներ:

Մահվամ ինչպիսի՝ տեսակներ կան, որոնց հետ գործ ունի ժամանակակից ռեանիմատոլոգիան։ Կարելի է խոսել մահվան երկու տեսակների մասին. մահ որպես կյանքի բնական ավարտ խորը ժերացման շրջանում, և ոչ ժամանակին մահ, եթե օրգանիզմի կենսական ֆունկցիաները դեռևս չեն հյուծվել (հիվանդություն, դժբախտ պատահարներ և այլն)։ Ի.Ի.Մեչնիկովը իր «Էտյուդներում» ցույց է տվել, որ ժերացման ժամանակ մահը վերացնում է բազմաթիվ հակասություններ, որոնք բնորոշ են մարդու օրգանիզմին տվյալ տարիքում։ Իհարկե, ժամանակակից ռեանիմատոլոգիայի

Դպ անձանական անմահությունը հնարավոր է, եթե դա հասկանանք պատկերավոր, որպես մարդու գաղափարի և գործի անմահություն:

Պաթոֆիզիոլոգիայում օրգանիզմի  
մահացման և վերակենդանացման  
ուսումնասիրությունների զարգացման  
հետ մեր օրերում խորանում է կյանքի,  
մահվան և նրանց փոխիարաբերության  
բնագիտական պատկերացումը։ Ա.Ն.Ռա-  
ռիչչևը գրել է «Կյանքը և մահը իրենց  
եռթյամբ հակառիր են, իսկ մահացումը –  
միջանկյալ։ Որից հետո ավարտվում է  
կյանքը և առաջանում է մահ»։ Նրա  
մտքերը մահացման միջանկյալ վիճակի  
մասին կյանքի և մահվան միջև, որը  
արտահայտվել է 18-րդ դարի վերջում, իր  
զարգացումն ապրեց երկու դար հետո։  
Ակադեմիկոս Վ.Ա.Նեղովսկին պարզա-  
բանել է ժամանակակից, գիտականորեն

հասկացվում է այս փոքր քանակի ժամանակը, մոտ 5 – 6 ռոպե, երբ կարող ես ապրել, երբ չի մահացել օրգանիզմի ամենանուրբ իյուսվածքը գանգուղեղի և եռկու:

Մեր հետազոտությունների տվյալներն ուղղակիորեն ցույց են տվել, որ կլինիկական մահվան շրջանում առաջանում են նյութափոխանակության տարբեր տեսակների օրինաչափի փոփոխություններ (ածխաջրածնային, ֆոսֆորային, սպիտակուցային, ամինաթթվային, ճարպալիափոխային, հորմոնալ, հանքային և այլն): Մեր տվյալները ցույց են տվել, որ կլինիկական մահը որպես անցում կենդանի վիճակից անկենդան վիճակի ոչ միայն թոհչք, այլ միաժամանակ անընդհատ զարգացող պրոցես է, որտեղ իրար վրա փոխազդում են մահացման և նրա դեմ ռիմադրողական-պաշտպանողական գործուները: Այդ տվյալները պարզաբանում են մահացման և վերակենդանացման նուրբ մեխանիզմները, որոնք ելապահովում են օրգանիզմի վերակենդանացումը: Ելնելով հետազոտությունների տվյալներից, մենք առաջարկել ենք կլինիկական մահվան և վերակենդանացման բուժման մեթոդ (ինսուլինի և գլուկոզայի ներարկումներով, որը ընդունված է և լայն կերպով կիրառվում է ժամանակակից ռեանիմատոլոգիայում (Հանրի Լաբորի, Փարիզ): Նա կանխում է սրտի և շնչառության վերականգնումից հետո ուղեղի զարգացող բարդությունները (օրինակ՝ այտուցը, նյարդային խանգարումները, ուղեղի կեղևի ոչ լիարժեք վերականգնումը և այլն):

Մեր հետազոտությունները պարզել

ԵԾ ԿԼԻՆԻԿԱԿԱՆ ՄԱԽՎԱՆ և ՎԵՐԱԿԵՆ-  
ԴԱՆԱԳՄԱՆ և ՄԵԿ ՕՐԻՆԱՀԱՎՈՒԹՅՈՒՆ ԵՔ  
ՕՐԴԱՆԻՑՄԸ Նախապես ԻԱՐՄԱՐՎԵԼ Է  
ՔՔՎԱՃՆԱՅԻՆ Քաղցին, ապա բարձրանում  
է օրգանիզմի կայունությունը: Այսպես,  
Արագած լեռան վրա 1 – 2 տարի ապրող  
շների մոտ մահացման պրոցեսը երկա-  
րում է մինչև 14 – 15 րոպե, 5 – 6 րոպեի  
փոխարեն, որը տեղ է գտել քքվաճնային  
քաղցին չիարմարված կենդանիների մոտ:  
Թքվաճնային քաղցին իարմարվածու-  
թյունն ունի կարևոր նշանակություն լեռ-  
նային վայրերում ապրողների, օդաչու-  
ների մոտ օրգանիզմի վերակենդանաց-  
ման պրոցեսում: Ընդհակառակը, Եթ  
օրգանիզմը տառապում է ինչ-որ իիվան-  
դությամբ, պաթոլոգիական պրոցեսով,  
ինչպես մեր փորձերն են պարզել, օրինակ  
տենդով, այրվածքային իիվանդությունով,  
սենսիբիլիզացիայով, ապա կլինիկական  
մահվան տևողությունը կարճանում է,  
օրգանիզմի ֆունկցիաների վերականգ-  
նումն ուշանում է:

Մահացման ժամանակ առաջանում է օրգանիզմի ֆունկցիաների ոչ միաժամանակյա մարում: Ամենաշուտը վերանում է գանգուղեղի կեղևի ֆունկցիան: Որքան լիարժեք է զարգացած գանգուղեղի կեղևը, այնքան նա վնասվելի է, նրանք ավելի շուտ են առաջացնում կառուցվաքային փոփոխություններ և, հետևաբար, այնքան բարդանում է օրգանիզմի լիարժեք վերակենդանացումը, որի վերջնական նպատակը գանգուղեղի կեղևի լիարժեք վերակենդանացումն է: Վ.Ա.Նեգովսկու աշխատանքներով ցույց է տրված, որ շների սրտի և շնչառության վերականգնումը, որոնց մոտ գանգուղեղի կեղևի ֆունկցիան ավելի քիչ է զարգացած, քան կապիկների մոտ, վերականգնումն ավելի հեշտ է կատարվում: Սակայն, սկզբան հաջող վերակենդանացումից հետո բոլոր կենսական ֆունկցիաների վերականգնումն ավել կատարելագորված է լասականութեղի ընթացքում: Յերկա-

բար, այստեղ նույնպես ի հայտ է գալիս  
կաթնասունների ֆունկցիաների վերակա-  
ռուցման պրոցեսում ներքին հակասու-  
թյունը: Ինչքան բարձր է գանգուղեղի  
կեղևի զարգացումը. այնքան արագ է  
մահանում, բայց վերակենդանացման  
պրոցեսում գանգուղեղի կեղևի ավելի  
բարձր զարգացումը նպաստում է  
կենսական ֆունկցիաների ավելի արագ  
և իհարժեք սեռականացնելու:

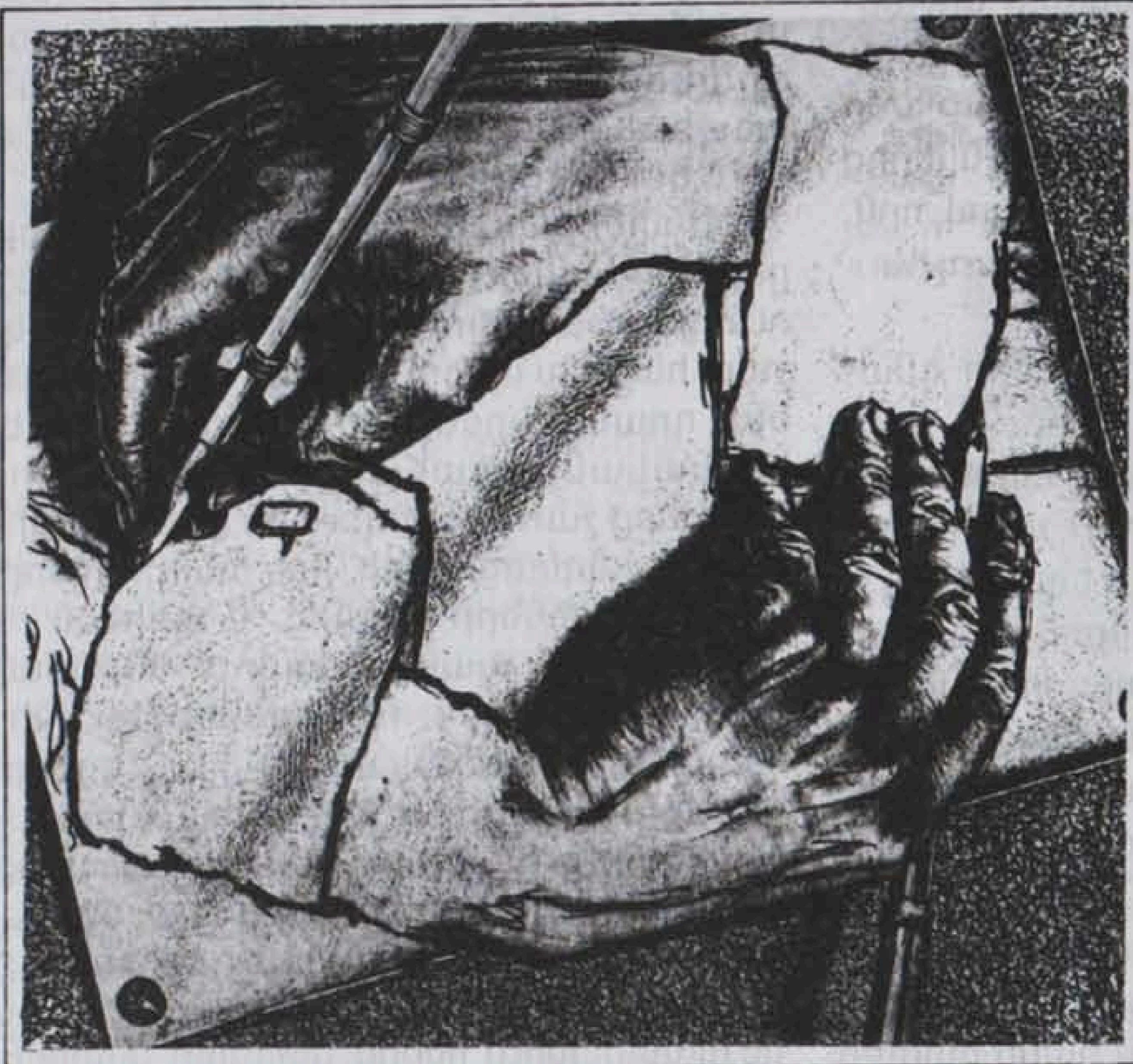
Պարզված է, որ օրգանիզմի մահացման ժամանակ կենսական ֆունկցիաները մարում են իիմնականում տարիքին համապատասխան ավելի երիտասարդ երը շուտ, իսկ ծերերը՝ ուշ։ Այսպես գլխուղեղի կեղեք մահանում է բոլորից շուտ։ Ավելի ուշ է մահանում երկարավուն ուղեղը, որտեղ տեղավորված են շնչառական և անոթաշարժ կենտրոնները, որի պատճառով մարում է շնչառությունը և սրտի աշխատանքը։ Սրտի աշխատանքը դադարում է ավելի ուշ Վերակենդանացումից հետո վերականգնումը կատարվում է հակառակ հերթականությամբ սկզբից վերականգնվում է սիրտը, այնուհետև շնչառությունը Ամենաուշը վերականգնվում է գանգուղեղի կեղևի ֆունկցիան ի հայտ է գալիս մտածողությունը։ Այսպիսով, ծայրամասյին վիճակի զարգացման մեջ նկառվում է Մյուլերի-Գեկելի բիոզենետիկ օրենքի յուրօրինակ արտացոլումը, ըստ որի անհատական զարգացման (օնտոգենեզի) ընթացքում կենդանի գոյացությունները կրկնում են ենթակեղևային կենտրոնների (ֆիլոգենեզի) գլխավոր փուլերը։

### *(Gymnosomata)*



# ՀԵՂԻ ՔՅՈՒՋԻՆ ՍԱԿԱՑԾԵԼ Է...

ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ ՀՀ ՎԱ «ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՏԵՂԵՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒ ՎԱՅԵ ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆԻ ՀԵՏ



– Պարոն Յովակիմյան, իարցւ գուցե  
անհեթեթ թվա: Սակայն բացատրեք,  
խնդրեմ, պետության կողմից արդեմ մի  
քանի տարի գործեք բացարձակապես  
չֆինանսավորվող ակադեմիական իրա-  
տարակչությունը ինչպէ՞ս կարողանում  
գոյատևել: Ըստ որում, ոչ միայն գոյա-  
տել, այլև իրատարակել բազմաթիվ  
արժեքավոր աշխատություններ, իան-  
դեսներ: Միայն 2002 թվականի անցած  
ամիսներին «Գիտությունը» ընթեռողի  
սեղանին է դրել «Դայկական ճարտա-  
րապետության պատմություն» (2-րդ  
համոր), ակադեմիկոսներ Ֆ. Սարգսյանի  
«Կյանքի ռասերը» (ուստեղեն), Էղուարդ  
Խաչիյանի «Կիրառական երկրաշարժա-  
գիտություն», Վարագողատ Դարություն-  
յանի «Արվեստակից ժամանակակից-  
ներս»: Միևնույն կապուտիկյանի «Իմ  
կաժանը աշխարհի ճանապարհներին»  
գործոք և «Կաթիլներ մեծ ժովից: Կարեն  
Դեմիրճյանը երախտապարտ ժամանա-  
կակիցների հուշերում» հուշապատճեն:

– Դարձը ունի իր տրամաբանական բացատրությունը: Եթե անցյալ տարի մենք հրատարակել ենք 40 անուն գիրը, ապա որանցից 38-ը (բացառությամբ երկուսի) լույս են տեսել հովանակորչական միջոցներով: Ահա ամբողջ զաղացնիքը: Այո, հովանակորչական հատկացումների շնորհիվ է, որ հրատարակչությունը կարողացել է պահպանել նախորդ տարիների գործադրության ծավալները և հանրապետությունում գործող 60 հրատարակչությունների շաբաթական առավելագույն գործադրությունը:

թյուսների շարքում գրավել առաջնակարգ տեղ: Հատերն են զարմանում, որ նման պայմաններում գԱՍ հրատարակչությունը, որ իիմնականում գիտական, մասնագիտական գրականություն է տպագրում, այսպիսի ցուցանիշներ ունի: Իհարկե, նախորդ տարիների համեմատությամբ, երբ Հայաստանում տարեկան 1500 անուն գիրք էր լույս տեսնում, սա թիւ է: Տպաքանակի մասին ավելորդ է խոսել: Մինչև 70 հազար տպաքանակով թումանյան և Րաֆֆի ենք հրատարակել, որոնք սպառվել են մի քանի ամսում: Տպաքանակները այսօր փոքր են, որովհետև մեծ տպաքանակը մեծ փողեր է պահանջում: Բացի այդ ժողովրդի գնողունակությունը իսկապես ցածր է. մարդիկ գիրք գնելու հնարավորություն չունեն: Հովհ. Թումանյանի հատորները (յուրաքանչյուրի տպաքանակը 500 օրինակ), նույնիսկ բավականին ցածր գնով, չի վաճառվում:

Հրատարակչությունում ստեղծված վիճակն առավել քան ծանր է: Անցած տարվա բյուջեով, որ թվում է, պետք է հա- վաստի լիներ, ակադեմիային գիտական գրականության և մասնագիտական ամ- սագրերի տպագրության համար նախա- տեսված 30 միլիոն դրամից ստացանք

ընդամենը 598 հազար  
դրամ։ Մի խոսքով, ոչ  
միայն հատկացւմներ  
չստացանք, այլև դրան  
գումարվեց ևս 6 միլիո-  
նի պետության նոր  
պարտքը։ պատվերներ  
են տվել տարբեր հոբել-  
յանների և միջոցա-  
ռումների կապակցու-  
թյամբ, խոստացել են  
վճարել և... դեռ  
վճարելու են...

– Եթե մենք գիտական համակարգ ենք պահում (թեև, վայ այդ պահելուն), ապա օրինաչափ, կենսականութեն անհրաժեշտ է ու պարտադիր, որ այդ գիտնականութիւնը հետա-

գոտությունները՝ ուսումնասիրություն-  
ները հրապարակվեն. դառնան ընդհա-  
նուրի, երիտասարդների սեփականու-  
թյունը։ Բանը հասել է այնտեղ, որ  
գիտնականները հնարավորություն չունեն  
անզամ տպագրելու իրենց թեկնածուա-  
կան, դոկտորական ատենախություն-  
ները։ Ի՞նչ է լինելու սրա հետևանքը։

— Այդ կապակցությամբ մենք բազմից  
դիմել ենք լարբեր առյաններ 33  
նախագահին, վարչապետին, բացատրել,  
որ անտրամաբանական և անհեթեթ է,  
երբ գիտական իամակարգ ենք պահում,  
որ գիտնականները նոր հետազոտու-  
թյուններ և աշխատություններ գուն, բայց  
եթե դրանց տպագրելու փող չեք հատ-  
կացնում, ու դրանք չեն դառնում գիտա-

– Այդ կապակցությամբ մենք բազմից  
դիմել ենք լարբեր առյաններ ՀՀ  
նախագահին, վարչապետին, բացատրել,  
որ անտրամաբանական և անհերթեք է,  
երբ գիտական իամակարգ ենք պահում,  
որ գիտնականները նոր հետազոտու-  
թյուններ և աշխատություններ գոեն, բայց  
եթե դրանց տպագրելու փող չեք իառ-  
կացնում, ու դրանք չեն դառնում գիտա-  
կան իասարակայնության սեփակա-  
նությունը, ուրեմն անիմաստ է դառնում  
օհութավասի աշխարհականությունը:

Գրտսական աշխատաքը:

Անցյալ տարի 400 հազար դրամ էր հատկացվել ակադեմիական բուլոր գիտական հանդեսների (13 անուն, 47 համար) տպագրության համար։ Այդ գումարով կարելի է տպագրել ընդամենը 2 ամսագիր։ Գիտնականները համակերպել են այդ վիճակի հետ և իրենք են հովանավոր գտնում ասենք, 50 օրինակ տպաքանակով հրատարակելու համար։

Եթե չիսեր Կյուլպեսկյան հրամադրամի  
հովանավորչությունը, ընդհանրապես  
լույս չեղ տեսնի «Պատմաբանահրական  
հանդեսը»: Ծանրակշիռ, իամաշխարհա-  
յին հայագիտությանը հայտնի այս  
հանդեսը լույս է տեսնում Խղճուկ  
լրատեսականության 260 օգեկանու:

տպաքանակով 350 օրինակ։  
— Քանի որ խոսք բացվեց հովա-  
ճավորության մասին, եթե կարելի է, մի  
քիչ ավելի մանրամասներ։

– Գյուլպետնկյան հիմնադրամի մասին  
արդեն ասացի: Մեր հովանավորների  
թվում են արքեպիսկոպոս Մեսրոպ Աշճ-  
յանը, ամերիկահայ բարերար Դարություն  
Սիմոնյանը: Դրատարակչությունը 2001թ.  
ընթացքում միաժամանակ արժանացավ  
«Սորոս» հիմնադրամի երկու դրամա-  
շնորհի, որն աննախաղեա էր այդ հիմ-  
նադրամի պատմության մեջ: Դրամա-  
շնորհները հատկացվեցին «Դայկական  
ճարտարաբետության աստմություն»

ակադեմիական Վեցհատորյա հրատա-  
րակության և Հովսեփ Օռբելու «Ընտիր  
երկերի» երկրորդ հատորների տպագրու-  
թյան համար։ Ահա այսքանով ավարտ-  
վում է «Գիտություն» հրատարակչությանը  
ցուցաբերվող հովանավորությունը։  
Հանդեսների մասին արդեն ասացի։ Նույն  
երևույթն է նաև գործոի հարցում։ Իեղի-  
նակները, իեղինակային կոլեկտիվները  
«մուրացկանի» դեր ստանձնած, արժա-  
նապատվությունը մի կողմ թողած, դիմում  
են Ժանոբ-բարեկամների, օտարների։  
Երբեմն դրամի «իայթայթման» գործըն-

թագը տեսում է տարիներ և այդպես էլ չհաջողվում:

— Ես լսում եմ զեզ և, անկեղծ ասա  
զայրանալու հետ ճան զարմանու

Կլինի այս ծշմարտությանը և վճռակա-  
նորեն կփոխի իր վերաբերմունքը գիտու-  
թյան, մշակույթի, մեր հոգևոր արժեքների  
նկատմամբ:

– Մենք էլ ենք ուզում լավատես լինել, բայց անընդհանուր հիմնաժամկետ պահանջման մեջ ապրում ենք ապրում: Ինչպես արդեն ասացի, Վերջին 3 – 4 տարում գոնե մի լումա չի հատկացվել մեր գրահրատարակչության համար: Մի թե սա հոգածություն կամ պետական վերաբերմունք է գիտության և հոգևոր մշակութային արժեքների նկատմամբ: Վերջին տարիներին այնպիսի նշանակություններ ենք ունեցել: Գոնե մեկական հատորով հրատարակվելին մեջ մեծերի գործերից՝ Ռաֆֆի, Չարենց, Իսահակյան: Մեկ-երկու տասնամյակում կարելի է շտկել. Վերացնել տնտեսական ոլորտների թերությունները, իսկ հոգևոր քաղցր, այն վակուումը, որ առաջացել է վերջին տասը տարիներին, դեռ երկար կուղեկցի մեջ: Աստված տա, որ անդառնալի չլինեն դրա հետևանքները:

— Պարոն Յովակիմյան, ես զիտեմ,  
իրատարակչությունը տպագործի էքազում  
արժեքավոր գործող։ Եկատել եմ նաև, որ  
դուք մեծ սեղ եք տալիս հուշագրու-  
թյուններին։ Բացատրեք, ինո՞րեմ, ինչո՞ւ

– Անցած տասնամյակում ծրագրավորված փորձ էր արվում վերանայել մեր վերջին տասնամյակների պատմությունը, նույնիսկ փորձում էին ապացուցել (այս-տեղ փող չեն խնայում), որոյց տալ, որ ընդհանրապես պատմություն չի եղել, որ ՀՅԸ Իշխանությամբ է սկսվում մեր պատմությունը: Վաստակած մարդկանց հուշագրությունների տպագրությունը մեր պատասխանն էր այդ վճասակար, կործանարար նկրտումներին: Չէ՞ որ մենք զարգացած արդյունաբերություն ենք ունիցել,

գյուղատնտեսություն, գիտություն և մշակույթ, մենք հպարտ և արժանապատիվ ենքիր ենք եղել, որ մշակույթի ոսկեդար էր ապրում: Մեր տպագրած հուշագրությունները հենց այս ճշմարտությունը հիշելու և հաստատելու նպատակ էին հետապնդում:

- Անշուշտ, զովելի միտում է և պետք է  
անսյայման ողջունել հրատարակչության  
այդ լավ ճախածեռնությունը։ Եվ ավար-  
տելուց առաջ, վերջին հարցը։ Ակնհայտ է,  
որ 77 ՊԱՍ «Գիտություն» հրատարակու-  
թյունը թեև հայտնվել է անմիտիքար վիճա-  
կում, սակայն, ի պատիվ իրեն, շարունա-  
կում է հրականացնել իր շնորհակալ առա-  
բելությունը։ Եվ քանի որ շատ ենք ուզում,  
որ հրատարակության վիճակը արմա-  
տապես լավանա, ասեք, ինորեմ, ինչո՞վ  
կօգնի ծեզ Ազգային ժողովի ընդունած  
օրենքը գիտության մասին։ Կարծեմ 2002  
թվականի հունվարից արդեն գործում է։

– Այո, եթե Աժ-ի ընդունած օրենքը  
կենսագործվի, մեր Վիճակն անշուշտ,  
այսպիսին չի լինի: Եթե հանրապետության  
բյուջեն կիսով չափ է կատարվում, թող  
մեզ էլ կիսով չափ ֆինանսավորեն:  
Սակայն 2002 թվականը արդեն ընթացքի  
մեջ է, բայց առայժմ մենք ոչ մի փոփո-  
խություն չենք տեսնում: Այն օրենքները,  
որոնք չեն կենսագործվելու իշխանության  
կողմից, ավելի լավ է ընդիանրապես  
որոշունեն:

A photograph of a person from the waist up, wearing a camouflage military-style uniform consisting of a jacket and pants. The person is also wearing a dark helmet and a light-colored beret. They are standing in front of a chain-link fence, with some foliage visible in the background. The image has a grainy, high-contrast quality.

# ՀԱՐԱԲԱՂՅԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆ...

## ԱԴՐԵԶԱՆՈՒՄ ՈՒՄ Է ՎԻՃԱԿՎԵԼՈՒ

### ԼՈՒԾԵԼ ԱՅՍ ՀԱՐՑՈՒ

(Սկիզբ 1-ին էթում)

տական և պրեզիդենտական ընտրություններից, ուրիշ ոչինչ չի հետաքրքրում: Սակայն գալով կետղի դեմոկրատացման գործընթացը, քանի որ համակեցության ժողովրակարական սկզբունքները նեխանիկորեն կդառնան գլխավոր խոչընդոտը պահպանելու իրենց հշխանությունը:

Ինչպես տեսնում ենք բանաձևը Ժայրաստիճան պարզ է ու հասարակ դեմոկրատիան պետք է միայն ընդունությանը, և նիայն այնքան ժամանակ, քանի որ չի զավթել հշխանությունը: Յետևաբար, Սդրբեզանում մոտալուս ապագայում, գուցեց նաև տասնամյակներում, ոչ մի դեմոկրատիա չի լինի: Եվ եթե այդպես է, այստեղ չեն պահպանվի ընդիհանրապես մարդու, առավել ևս ազգային փոքրանանությունների իրավունքները:

Եվ եթե իրադարձությունները զարգանան Բաքվում գրված երևակայական սցենարով, իսկ դարաբառայան հարցը լուծվի «քուրքավարի». այդ «ատելի» հայերի

իրավունքների և անվտանգության մասին խոսելը կիմի պարզ բանդագուշամբ:

Սդրբեզանական իրականությանը անտեղյակ արևմտյան ծևվածքի քաղաքական գործիքները ու քաղաքագետները ասվածք կարող են համարել չափազություն: Սակայն դա այդպես չէ: Եթե հնտերնացիոնալիստական խորհրդային Սդրբեզանում համատեղ ապրած 70 տարիները ծնել են այնպիսի ազգայնամունքը և հայատյացները, ինչպիսի այդ հանրապետության ներկայիս դեկավարները ու ընդիմադիր կուսակցությունների առաջնորդներն են, ապա ինպես է հնարավոր մարել ազգայնամունքության և հայատյացության մոլեռանդ տեղադր այնպիսի պայմաններում, եթե տարեցտարի հայատյացության նոլուցը բորբոքում և գործականում տարիողվում է Սդրբեզանի գանգվածային տեղեկատվության տառա-

ցիորեն բոլոր միջոցներով մամուլ, ռադիո, հեռուստատեսություն:

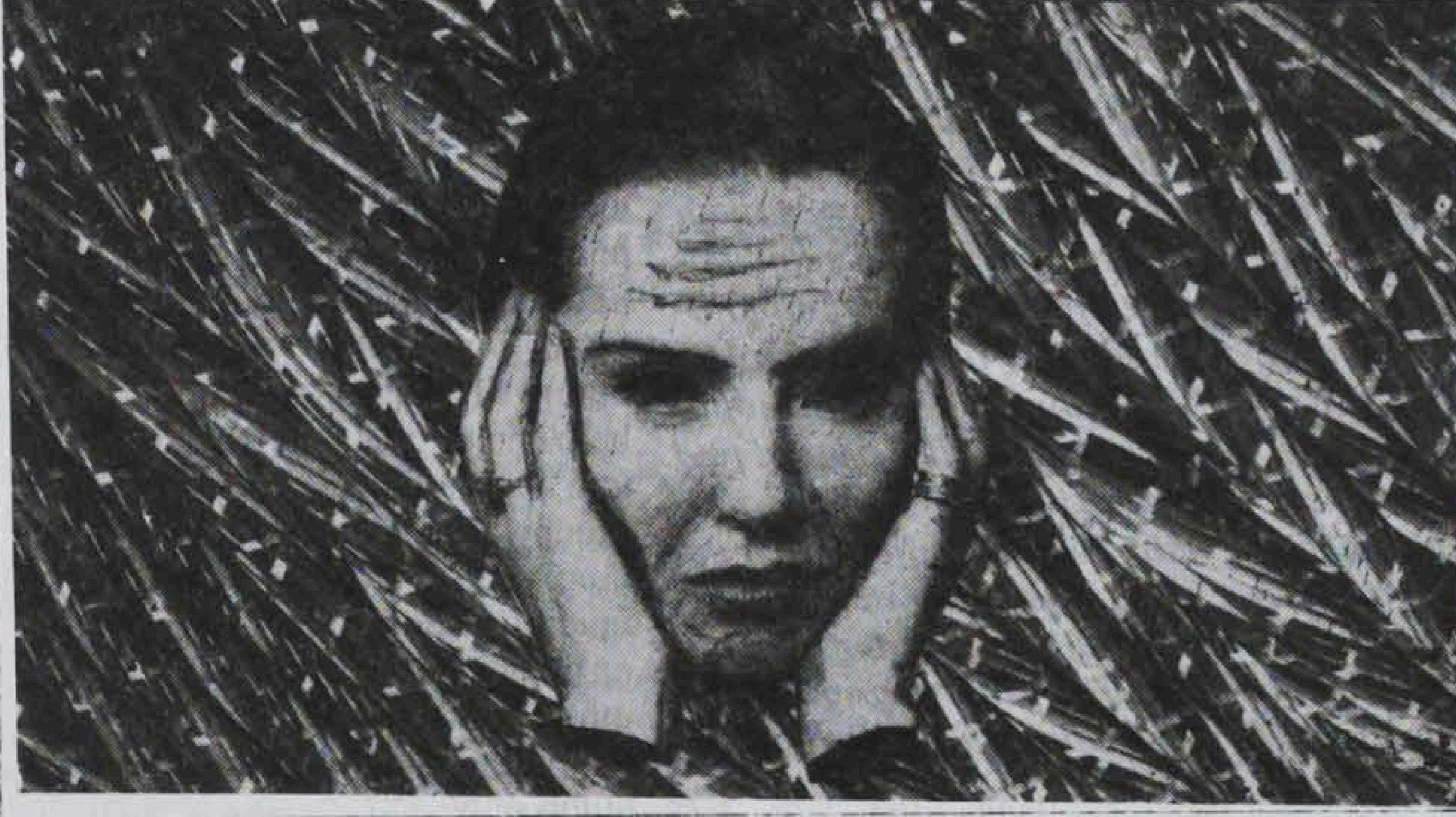
Եվ այս պայմաններում խոսել Բաքվությանակերտ ուղղահայաց հարաբերությունների վերականգնման մասին, նշանակում է իմք ստեղծել Լեռնային Ղարաբաղի ամբողջ հայ ազգարնակչությանը բռնի տեղահանման համար: Այս մասին երեք չետք է մոռանան ռուսական քաղաքական գործիքները և նիշազգային միջնորդները, որոնք հակամարտության կողմերին առաջարկում են դարաբառայան հարցի լուծման այս կամ այն տարբերակը:

Դժբախտաբար, ադրբեզանական ներքաղաքական միջավայրուն այդպես է չգունվեց գոնե նի կազմակերպություն, որը փորձ աներ մեղմելու մոլի հայատյացության տեմբը: Ավելին, հայատյացության ախտը գնալով պետի ու ավելի է բորբոքում, և փոխգիշունների մասին այլևս ոչ ոք չի խոսում:

Եվ ո՞վ պետք է փոխի այս վիճակը, եթե ինչպես խոստովանում է ադրբեզանական իրավապաշտպանների առաջնորդ Արգու Արդուլլակը, ադրբեզանական հասարակական միտքը նեկավարում են քաղաքական գործիքները (իշխանական և ընդիմության), որոնք շահագրգության մեջ, որ հակամարտությունը Ղարաբաղի և Յայաստանի հետ շարունակվի ու խորանա, քանի որ «առանց դարաբառայան հակամարտության նրանք նորից կուտանակի ու կշարունակեին խարիսխին անհայտության մեջ»:

Մեր կողմից ավելացնենք, որ Սդրբեզանում ներկայում ստեղծված ներքաղաքական կացության պայմաններում Ղարաբաղյան հարցի կարգավորումը դառնում է չափազանց կարևոր:

«Ե ՖԱԿՏՈ» ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ



Առարկաները ինքնին չեն շարժվում, ուղղակի անհրաժեշտ է ումենալ ինֆորմացիա ստեղծելու անմշակ, նախնական նյութի քաղադրիչների ճշգրիտ պատճենները (կրկնապատկերները): 1993թ. միջազգային ճանաչում ունեցող մի խումբ ֆիզիկոններ հաստատեցին, որ քվանտային խոչընդուռ այդ պատճենները դարձնում է հնարավոր: Ուրիշ խոսքով, քառուսային վիճակում գտնվող մասնիկների միջև գոյություն ունեցող անտեսանելի կապերը կարող են թույլ տալ լավագույնս փոխանցել ամբողջ անհրաժեշտ ինֆորմացիան, որպեսզի ինչ-որ մի տեղ վերականգնվի (վերաստեղծվի) ցանկացած իրի կրկնապատկերը գտնել տեսականորեն, սկզբունքորեն: Կատահորեն կարելի է ասել, որ զարմանալի հեռանկար է քացվում: Բայց մինչև վերջերս խոչընդուռ երևություն բացի հնարավորություն սկզբունքի նաև լուսաբանում (քացահայտում) է տիեզերքը ճանաչելու հրապուրանքի ռիսկը:

Եթե մենք դրանք ընդունենք տառացիորեն, մենք չենք հասկանա դրանցում թաքնված հնարավորությունները: Այժմ մենք դաս ենք քաղում մեկ ուրիշ, քաջածանոթ սահմանափակումից այսպես կոչված թիթերի էֆեկտից: Տարիներ շարունակ օդերևութաբանները գրագելով եղանակի երկարաժամկետ կանխատեսումով, իրենց սխալները վերագրել են թիթերի էֆեկտին: Համակարգչներում տեղադրված տվյալների անխուսափելի սխալների ավելացում տվյալաբար հանգեցնում է այնպիսի կանխատեսումների, որով ստեղծվում է այն կարծիքը, թե եղանակի կանխատեսումների սահմանագիծը 2 շաբաթից ենուու չի գնում:

Բայց արդեն սեպտեմբեր ամսին, Դանիայի Ասպրուս համալսարանի մի խումբ ֆիզիկոններ Յուլգիկի գլխավորությամբ «Նեյչըր» ամսագրում հայտարարեցին, որ նրանց հաջողվել է քառուսանել տրիլին ատոմներ օգտագործելով լազերային հատուկ լույսի պայքարությունը: Ընդունենք, որ այդ պրոցեսը տևեց միայն կես միլիվայրելայն, բայց ենթատոնային չափանիշներով դա երկար ժամանակ է: Շատ կարևոր է, որ այն իրագործվել է գաղային ատոմների 2 առանձին կոնտեյների միջև նորմալ ջերմաստիճանի պայմաններում օգտագործելով լազերային լույսը: Ուրիշ

խոսքով, այստեղ բացառվում է որևէ ֆանտաստիկա: Ոչ ոք չի ասում, որ մարդկային հեռատեղափոխությունը արդեն հնարավոր է: Ոչ ոք նույնպես չի ասում վժուականորեն, որ այն անհնար է:

Չկան ֆիզիկայի հայտնի օրենքները, որ արգելեն խոչընդուռ իրականացման հնարքը: Եվ Ասրուսի փորձը գործնական հեռատեղափոխության ասպարեզում հսկայական թթիչը կատարեց: Սա մի զարմանալի նվաճում է, որը Հայզենբերգի անրոշության սկզբունքի նաև լուսաբանությունը է տիեզերքը ճանաչելու հրապուրանքի ռիսկը:

Եթե մենք դրանք ընդունենք տառացիորեն, մենք չենք հասկանա դրանցում թաքնված հնարավորությունները: Այժմ մենք դաս ենք քաղում մեկ ուրիշ, քաջածանոթ սահմանանափակումից այսպես կոչված թիթերի էֆեկտից: Տարիներ շարունակ օդերևութաբանները գրագելով եղանակի երկարաժամկետ կանխատեսումով, իրենց սխալները վերագրել են թիթերի էֆեկտին: Համակարգչներում տեղադրված տվյալների անխուսափելի սխալների ավելացում տվյալաբար հանգեցնում է այնպիսի կանխատեսումների, որով ստեղծվում է այն կարծիքը, թե եղանակի կանխատեսումների սահմանագիծը 2 շաբաթից ենուու չի գնում:

Որոշ հետազոտողներ նորից սկսում են հարցական տակ դնել վաղուց հայտնի այս տեսակետը:

Լոնդոնի համալսարանի մաթեմատիկոս Դավիթ Օրելը վերջերս հաստատեց, որ եղանակային կանխատեսումների մեջ եղան սխալները ուղղակիությունը չեն համարակարգիչներին: Դա շատ պահանջանակարգ է և առաջարկությունը մոդելի սխալը այնպիսի սխալ է, որ կարելի է ուղղել: Այս անելու համար օդերևութաբանների ավելի լավ կարող է հեռանկարներ, որովհետեւ, ի տարբերություն թիթերի էֆեկտի, մոդելի սխալը այնպիսի սխալ է, որ կարելի է ուղղել: Այս անելու համար օդերևութաբանները պահանջանակարգ է և առաջարկությունը առաջացնել բարդ երևույթների դրսությունների կանխատեսումնան գործությունը մեջ է: Օրելի աշխատանքը կարող է վերացնել (զարդել) թիթերի էֆեկտի կախարդանքը (իրապույրը) և արմատական եղանակարգությունը առաջացնել բարդ երևույթների դրսությունների կանխատեսումների մոդելի սխալները, որոնք ինչպես օրելը շուկայի կանխատեսումների մոդելի սխալները, սանձելով (վերահսկելով) մենուլորտային դրսությունները և այս միջոցներով վերացնելով մոդելի սխալները, որոնք ինչպես օրելը ցույց տվեց, առաջին մի քանի օրվա եղանակային կանխատեսումների անշտությունների իմաստը կարող է հաջողության գաղտնիքներից մեկը այն է, որ պարզապես պիտի հավատալ, որ հաջողությունը ինարավոր է:

Երկարաժամկետ կանխատեսումներ կատարելը:

Սա չի նշանակում, որ ամրողական եղանակային կամ ֆոնդային բրոսային վերաբերող կանխատեսումները մեր ծեղորդ տակ են:

Օրելի աշխատանքը չի ժամանակագույն է գիտնական բարեկարգությունը գալու ամենամասնական կարգությունը կամ արդարացնելու ամենամասնական կարգությունը կամ արդարացնելու



40-ը բաժին է ընկնում հիպեր-  
տոնիային։ Չեզ իավատում,  
հաշվեք ինքներոյ։ Ամեն երկ-  
րորդ մահացած (53,5 տոկոս)  
դարձել է սրտանոթային հի-  
վանդության գոհ։ Երանց կեսի  
(48,5 տոկոսի) մահվան պատ-  
ճառը եղել է սրտամկանի  
ինֆարկտը կամ սրտի հշեմիկ  
հիվանդության դրսնորումնե-  
րից մեկը։ Մրան գումարած  
այն, որ մահացությունների  
մեկ երրորդ մասի (35,2 տոկոս)  
պատճառը եղել է կաթվածը  
կամ ուղեղի անոթների ուրիշ  
հիվանդություն։ Դաշվարկ-  
ների ժամանակ անպայման  
նկատի առեք, որ սրտային-  
ների և կաթվածահարների  
ծննդող մեծամասնությունը եղել  
է ն հիպերտոնիկներ։ Իսկ  
սրտի հշեմիկ հիվանդություն-

Բարձր արյան ծնշման  
միանման տարածվածության  
պայմաններում ռուսական  
հիպերտոնիկները ինսուլտ-  
ների քանակով առաջին տեղն  
են գրավում ամբողջ աշխար-  
հում, իսկ ամերիկացիները  
պատվավոր 27-րդ տեղը:  
Նման ցուցանիշը բացա-  
տրվում է միայն ու միայն  
բուժման բարձր որակով:

Վերջին 20 տարում Ամե-  
րիկայի Միացյալ Նահանգ-  
ները պետական պատերազմ  
է մղում հիպերտոնիայի դեմ:  
Եվայդ «անհայտ պատերազ-  
մի» արդյունքները հիրավի  
տպավորիչ են. հիպերտոնիկ-  
ների մահացությունը սրտի  
հշեմիկ հիվանդությունից  
նվազել է 20 տոկոսով, կաթ-  
վածներից՝ 40 տոկոսով:

# ՀՊԵՏՏԱՆԻՒՄ ՉՈՐԻՔ Ե

ԵԵՐԾ, ԱՐՄԱՆԿԱՆԻ ԽՆՁԱՐԿՄ-  
ԵԵՐԾ և ՈՒՂԵՂԻ ԿԱԹՎԱԺՆԵՐԾ  
ԱՐՅԱՆ ԲԱՐԾՈ ԾԱՇՄԱՆ ԱՆՄԻ-  
ԶԱԿԱՆ ԻԵՏԱՆԱԲՔ ԵԾ. ՍԻՐ-  
ՄԾ, ՈՒՂԵՂԾ և ԱՎԵԼԻ ԻԱՎՎԱ-  
ՂԵՎ ԵՐԻԿԱՄՆԵՐԾ, ՄԱՐԴՈՒ ԱՅՆ  
ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆՆԵՐԾ ԵԾ,  
ՈՐՈՆՔ ԱՆՄԻԶԱԿԱՆ ԹԻՐԱԽՆ ԵԾ  
ԴԱՌԵՆՈՒՄ ԻԻՎԵՐՈՒՈՆԻԱՅԻ ԻԱ-  
ՄԱՐ: ԵՆԹԱՊՐՈՒՄ ԵԾ, ՈՐ ԿԱՐ-  
ԴԱԼՈՎ ՎԵՐԾ ՀԱՐԱԴՐՎԱԺԾ,  
ԻԻՎԵՐՈՒՈՆԻԿԱՆԵՐԾ ՍԱՐՍԱՎԻԻ  
ԳԳԱԾՈՒՄ ԱՎՐԵՇԻԾ: ԸՄԱ-  
ՎՈՒՄ ԵԾ ԱՐԱՆՑ ԻԱՆԳՍՏԱԳ-  
ՆԵԼ: ԴԻՎԵՐՈՒՈՆԻԱՅԻ ԴԵՄ ԿԱ-  
ՐԵԼԻ և ԻԱԳՈՂՈՒԹՅԱՄԲ ԱՎԱ-  
ԲԱՐԵԼ: ԻՆՉՎԵՍ, ՕՐԻՆԱԿ, ԴԱ  
ԱՆՈՒՄ ԵԾ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՎՅԱԼ  
ՆԱԻԱՆԳՆԵՐՈՒՄ:

Դիպերտոնիայի դեմ ար-  
շավի են ելել նաև ռուս բժիշկ-  
ները, նրանք պատրաստել են  
«ՌԴ-ում անոթային հիպերտո-  
նիայի պրոֆիլակտիկայի և  
բուժման ժողովը»։ Բարձր  
ճնշման դեմ գլխավոր հար-  
վածը կոչված էն իրականաց-  
նելու բուժման միջազգային  
ստանդարտները, որոնք  
մշակվել են ամերիկյան լաբո-  
րատորիաներում։ Դաջողու-  
թյան գրավականը այս հար-  
ցում բժիշկների և հիվանդների  
միակամությունն։ Դիվանդնե-  
րի համար սա հեշտ չի լինելու,  
որովհետև նրանց մեջ մասը  
բուժվում է կամայականորեն,  
ու ինչպես կարող է, կամ

## Ինչպես պատճի առ կու բակ

Ցավոք, սեր Իրավունքությունը, բուժվում են պատեհ առ պատեհ, երբ ճնշումը շատ բարձր է: Եվ երբ հաջողվում է ժամանակավորակես իցեցնել ճնշումը ընդհանրակես մոռանում էն դեղորայքի մասին: Մինչև այսօր հիվանդության սրման ժամանակ ոմանք սիրում են «ծակվել» դիպագոլով: Ապապավերինով, մազ-նեզիումով: Որքան էլ տարօրինակ է, որոշ բժիշկներ իրախուսում են բուժման այս ճախապատճական մեթոդը: Ըստ հիվանդներ էլ հրաժարվում են «քիմիայից» հօգուտ «դեղաբույսերի»: Մինչդեռ ակնհայտ է, որ այնպիսի բույսեր, որոնք իրենց էֆեկտիվությամբ կարողանան փոխա-

ՄՐԻՒՏԱԳՅԱՆ ՀԵՂԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՌԵՎԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Տապագրելով «Իզվեստիա» թերթում իրապարակված այս տեղեկատվությունը, մենք առաջնորդվել ենք այն մտահոգությամբ, որ հիպերտոնիան ահավոր չարիք է դարձել նաև մեր ժողովրդի համար. և մահացությունները սրտամկանի ինֆարկտից. սրտի իշեմիկ հիվանդություններից և ուղեղի արնագեղումից ։ Հայաստանում գնալով աճում են։ Համոզված ենք, որ վիճակը մեզ մոտ շատ ավելի վատթար է, քան Ուսաստանի Ռաշնությունում։ Եվ եթե Ուսաստանում, Եվրոպայի և ԱՄՆ-ի օրինակով, պարուրաստվում են լայնաճակատ պայքար սկսել հիպերտոնիայի դեմ, ապա ժամանակնեւ, որ մեր առողջապահության ոլորտը տնօրինող պարուները քայլեր ծերնարկեն այս ուղղությամբ։ Եվ եթե մեր ժողովրդի առողջության պահպանման խնդիրը, գոնե դույզն իսկ մտահոգում է նրանց, Հայաստանին օր առաջ անհրաժեշտ է ունենալ հիպերտոնիայի դեմ պայքարի պետական ծրագիր։ Նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ այդ դեղամիջոցները սույն են հաւաքապես իայ մարդու գրպանի համար, ուստի անհրաժեշտ է, որ հիպերտոնիայի պրոֆիլակտիկան և բուժումը մտցվեն պետական պատվերի շրջանակի մեջ։

# ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾՈ ԲԱՐԵՎԱՐ

Աստծո ողորմածությամբ ատաբազարցի Սուրեն  
անունով մանչը պիտի փրկվեր թուրք յաթաղանի անո-  
դորմ նախճիրից և փախչեր իր վաղնջական հայրենիքից:  
Եղենից մազապուրծ Սուրենը պիտի ուշքի գար Մարտ-  
լում, ուր բախտակից հարյուրավոր ու հազարավոր զաղ-  
թական հայերի հետ պիտի գերազույն ճիգեր գործադրեր  
Ֆրանսիայում բնավորվելու և առաջին հերթին վերապ-  
րեյու համար:

Սուրեն Ֆեսճյանը ապրեց: Եվ քանի որ համառ էր, Վիատվել չգիտեր և ծերներեց էր, կարծ ժամանակում բարեկեցիկ ու ապահով կյանք ստեղծեց, դարձավ իր նոր հայրենիքի Ֆրանսիայի. Լիիրավ քաղաքացի: Եվ երբ սկսվեց Երկրորդ աշխարհամարտը, Սուրեն Ֆեսճյանը Դիմադրության շարժման ակտիվ մասնակից դարձավ և մարտնչեց Ֆրանսիան օկուպացրած գերմանացիների դեմ:

Գործարարի անհանգիստ բնակորությունը 1950-ին  
Սուրեն Ֆեսճանին տարավ Միացյալ Նահանգներ։  
1952-ին Նյու-Յորքում նա հիմնեց էլեկտրական խաղերի  
արտադրության մի ընկերություն, որը ոչ միայն կարծ  
ժամանակում ճյուղավորվեց, լայնացրեց իր աշխար-  
հագործությունը, այլև Սուրեն Ֆեսճանին դարձրեց բիզնե-  
սի աշխարհի երևելի դեմք և Ամերիկայի մեծահա-  
ռուակիցներից մեկը։

Ի պատիվ մեր հայրենակցի ասենք, որ հարստությունը կուռք ու աստված չդարձավ նրա համար, այլ ծառա ու միջոց իր նպատակների իրականացմանը։ Այս, բախտը ժպտացել էր Սուրեն Ֆեսճյանին և նա, ի շնորհակալություն, բարեգործական բուռն ու շոայլ գործունեություն ծավալեց աշխարհի բոլոր ծագերում, այնտեղ, ուր հայ գաղութ կար։ Օգնություն հայ եկեղեցիներին, մշակութային կենտրոններին (որոնցից շատերի հիմնադիր եղավ ինքը), արվեստագետներին, գիտնական- գործիչներին և այլ անձանականություններին։

Եթին, մտավորականներին, ուսանողներին: Այս ցանկը  
կարելի է անվերջ շարունակել:

Նրա բարերարական գործունեությունը հատկապես ժավալվեց ի նպաստ Հ.Բ.Ը. Միության (որի տնօրենների կարչության անդամ էր 20 տարի), Վարդանանց ասպետներու ընկերակցության, Թեքեյան մշակութային միության և Դայաստանյաց Եկեղեցու: Սուրեն Ֆեսճյանը երբեք չէր մոռանում նաև Դայաստանը, որի տնտեսական կացությունը շատ էր մտահոգում նրանի երբ իսությունում նրա բարերարության մասին, Ֆեսճյանը պատասխանում էր. «Ես կուզեմ, իբր իայ, իմ տուրքության վճարել ի նպաստ անկախ Դայաստանի գոյաւում, նրա մշակույթի և գիտական զարգացման»: Սուրեն Ֆեսճյանը վճռական նպաստ ունեցավ Դայաստանում ժառանգական հիվանդությունների ախտորոշման և հետազոտման գիտական կենտրոնի ստեղծման գործում: Այդ կենտրոնի շնորհիվ, գիտական-մասնագիտական շատ բարձր մակարդակով մեր հանրայիտությունում առաջին անգամ հիմք է դրվել մի ամբողյարք ժառանգական հիվանդությունների ախտորոշման, ժառանգական հիվանդությունների գիտական լայնածավալ ուսումնասիրության ուղղությամբ:

Երջանկահիշատակ Վազգեն Ա Դայրապետը. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսը ժամանակին Սուրբ Ֆեստիվալին պարգևատրել են Ա.Գրիգոր Լուսավորչի և Ա.Վարդան պատվո մեղալներով: 1999-ին Մայր Աթոռը Երան շնորհել է Յայ Եկեղեցու հիմնադրամի առենապետի բարձր պատիվը զմահ: Այս տարվա հունվարին մահը Եկավու գտավ ազգային մեծ բարերարին: Նյու-Յորքում, առաջացած տարիքում վախճանվեց Սուրբ Ֆեստիվալը ապրողներին և իավերժությանը թողնելով ճշմարիտ հայի իր բարի անունը և բազում բարեգործություններ աշխարհի բոլոր ծայրերում որպես իր ազգանվեր գործի առիամատայա:



ԱՆԻՒԹ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

Բաներորո դարի սկզբին Ն.Մարի գլխավորությամբ Անհի  
տարածքում սկսեց գործել մի թանգարան, որտեղ հավաքվեցին  
մեր միջնադարյան մայոքադաքի աեղումներից հայտնաբեր-  
ված իրերը: Կարճ կյանք ունեցավ այն, քայց մեծ էր նրա իմաստը,  
գաղթի, քաղցի, անվերջ պատերազմներից քայրայված ու սովի  
մատնված տարածքում բացվում է... թանգարան: Այդ երևույթը  
արժեքավորվում է նաև նրանով, որ ի մի են բերվում ցաք ու ցրիկ  
եղած նմուշները, Անհի հարուստ մշակույթի ու քաղաքատիայ կեն-  
ցաղի վկաները:

Թանգարանը ապրեց մինչև թուրքական օկուպացիան, երբ Անին բռնակցվեց մեր ինքնազարդ զգալի մասն արդեն կուլ տված Թուրքիաին:

An aerial photograph of a medieval stone building complex, possibly a castle or abbey, situated in a valley. The main building is a large, light-colored stone structure with multiple towers and a prominent central tower. The surrounding land is covered in dense green vegetation and trees. The image shows the building from a high angle, providing a comprehensive view of its architecture and the surrounding landscape.

Եկոլոգիական պայթյուն, աղետալի վիճակ... Մեծ Բրիտանիայի հյուսիսային այս ծովափը արդյունաբերական թափոնների գերեզմանոց է, և հենց այստեղ էլ կանաչները լավուած են հոենու ասորածունեան

«ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ»  
ԹԵՐԹԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ՀՈԿԱՆԱ-  
ԿՈՐՉԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏՆԵՐՈՎ:  
ԹԵՐԹԻ ԱՅՍ ԵԿ ԱՌԱՋԻԿԱ ՀԱՄԱՐ-  
ՆԵՐԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ ԷՆ ՀՀ ԳԱԱ ԱԿԱ-  
ԴԵՄԻԿՈՍՆԵՐԻ ԵԿ ԹՂԹԱԿԻՑ ԱՆԴԱՄ-  
ՆԵՐԻ ՀՈԿԱՆԱԿՈՐՉՈՅԱՅԲ:  
ԸՆՈՐՅԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆ:

# «ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ»

Գլխավոր Խմբագիր Վլադիմիր  
ՍՈՒՐԵՆՅԱՆ  
Երևան - 19. Մարշալ Բաղրամյան  
24Դ, հեռախոս 56-80-14:

ՅՅ ԳԱԱ «Գիտություն» իրատարակչություն:

“ГИТУТЮН” (“Наука”) – газета  
НАН РА